

NAŠA KATEDRALA 4 (2000) ZAGREB

ISSN 1331-5927
UDK 246 : 27: 726

Odbor Zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale i Uredivački kolegij časopisa Naša katedrala s nadbiskupom
 Msgrom Josipom Bozanićem o Božiću 1998. godine, prigodom imenovanja novog predsjednika Odbora
 Msgra Josipa Klarića i novog tajnika preč. Mirka Totovića

NAŠA KATEDRALA

časopis Odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale

ODBOR ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE ZA OBNOVU KATEDRALE

Msgr JOSIP KLARIĆ, predsjednik Odbora
Msgr VLADIMIR STANKOVIĆ, generalni vikar
Mr STJEPAN VEČKOVIĆ, ravnatelj Nadb. Duhovnog Stola
Preč. MIRKO TOTOVIĆ, tajnik Odbora
Preč. MIJO GABRIĆ, prebendar Prvostolne crkve zagrebačke
Preč. JURAJ JERNEIĆ, ekonom Nadbiskupije
G. MIJO GOLUBIĆ, blagajnik

Prof. Dr ANDRO MOHOROVIČIĆ, akademik
Prof. Dr BRANKO CRNKOVIĆ, petrolog
Prof. Dr IVO PODHORSKY, statičar
Dipl. ing. ZVONIMIR RUKAVINA, nadzorni inženjer

Uvodno slovo

Zainteresiranim vjernicima, prijateljima katedrale i javnosti podastiremo četvrti broj časopisa NAŠA KATEDRALA.

U ovom broju objavljujemo članak gosp. Zorislava Horvata o fijalama uza zvonike, njihovoj statičkoj funkciji, projektiranju i dekorativnosti.

Graditelji katedrale ovjekovječeni su svojim portretima u nepristupačnom dijelu južnog zvonika o čemu je za časopis članak napisala gospođa Olga Maruševski.

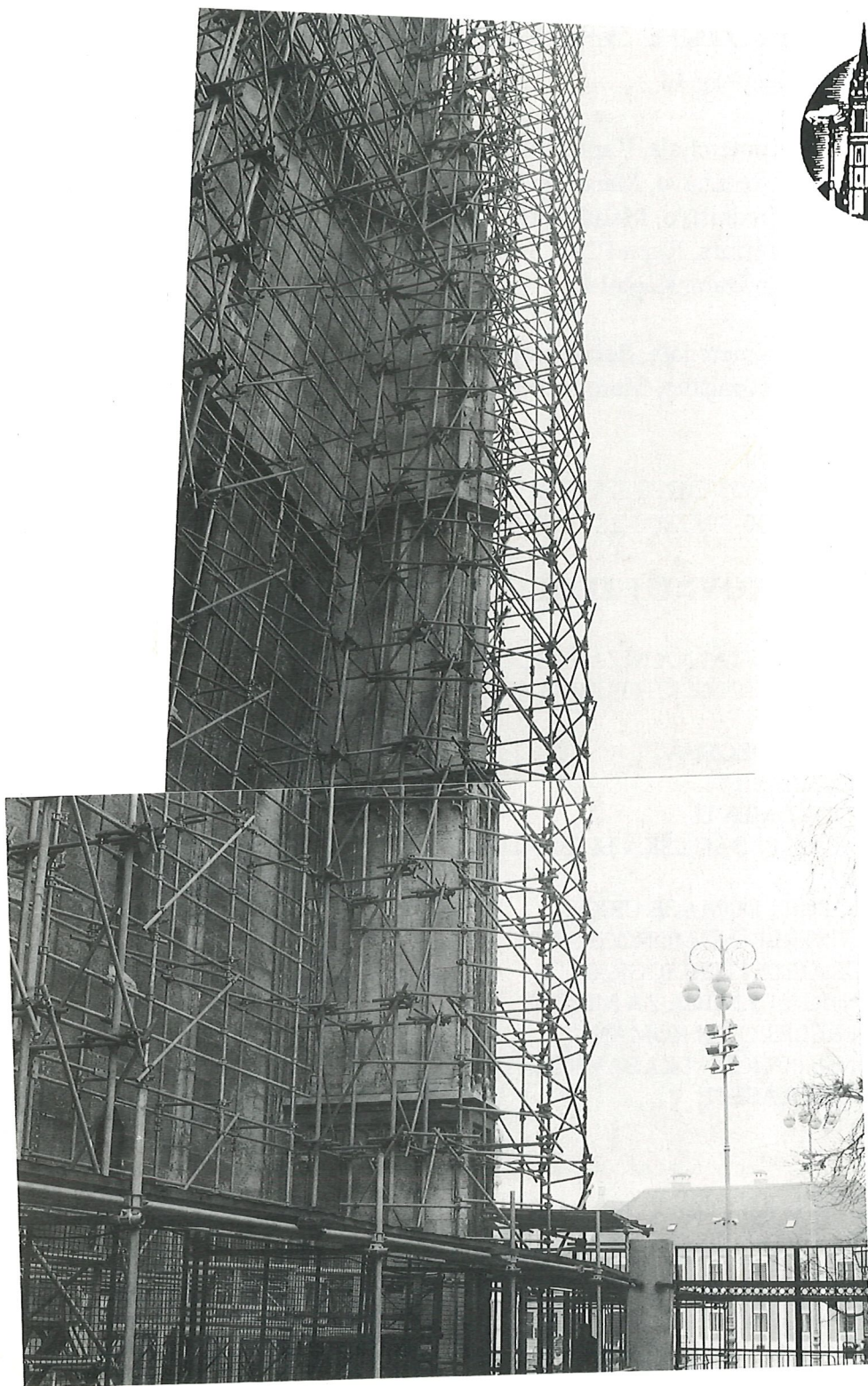
Č. s. Lina Slavica Plukavec objavila je u časopisu Peristil znanstveni rad o restauraciji plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale. Zbog zanimljivosti tematike objavljujemo skraćeni tekst toga članka.

Člankom gosp. Jonatana Pleška zabilježeno je provedeno fotogrametrijsko snimanje tornjeva i plašta katedrale.

Kratkim je prikazom dat osvrt na desetu godišnjicu imenovanja stručnog i radnog dijela Odbora nadbiskupije za obnovu katedrale.

Uz zahvalnost sponzorima čiji su naslovi vidno istaknuti i darovateljima kojih je popis također otisnut, nadamo se i daljoj pomoći u nastavku obnove, tim više što su jasno uočljivi rezultati dosadašnjih radova.

Odbor

Obnova kontrafora sjevernog tornja
(snimka: D. Foretić)

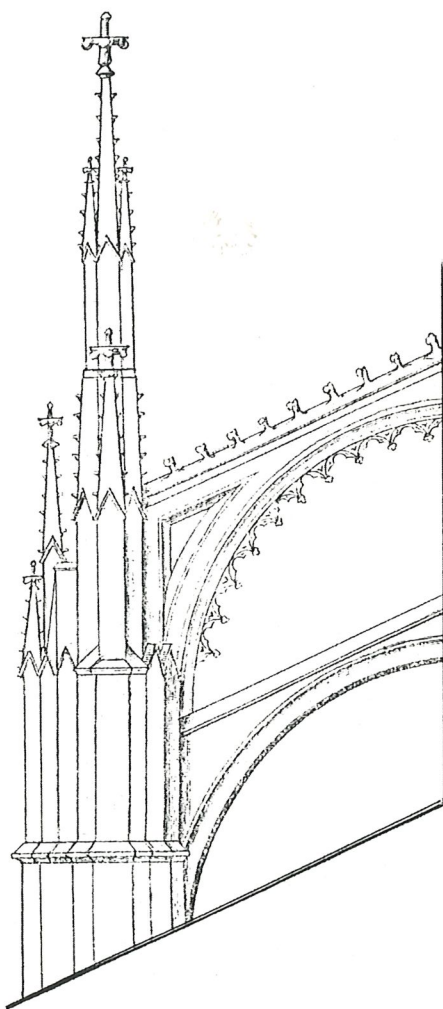
Zorislav HORVAT

FIJALE UZA ZVONIKE ZAGREBAČKE KATEDRALE

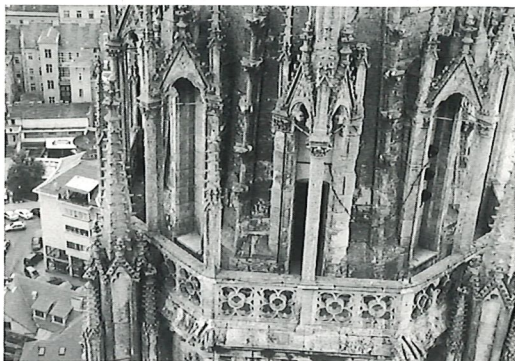
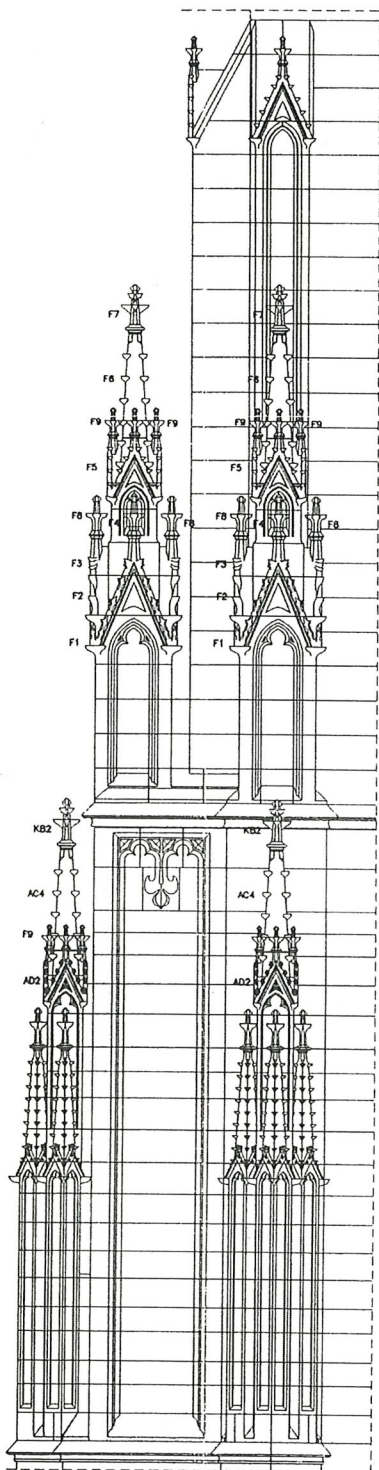

Fijale su na gotičkim građevinama prvobitno služile da svojim opterećenjem pridoesu stabilnosti kontrafora ili potpornjaka i sl. (sl. 1). Njihova vitka forma stremljenja uvis zarana je postala jedan od najčešćih oblikovnih motiva gotike, ponekad svedenih na običnu dekoraciju. Fijala je bilo i na gradnji zagrebačke katedrale i to na velikim kontraforima uz jugozapadni ugao južna zvonika. Uza sjeverni zvonik prvobitno nije bilo kontrafora, a dodao ih je Bollé zbog stabiliziranja pukotina, koje su se pojavile prigodom dozidavanja novog gornjeg dijela sjeverna zvonika. U jednom od prošlih brojeva »Naše katedrale« opisane su neke od nedaća koje su zadesile katedralu, a za nas je bitno opsjeđanje katedrale 1529., kad je J. Turn topovima znatno oštetio njezino zapadno pročelje. Uz veliku rozetu zapadnog portala i vijenaca s maskeronima, očito su morali stradati i gornji dijelovi kontrafora uz južni zvonik, skupa s fijalama. Bollé je prigodom obnove morao prepoznati ostatke fijala te ih obnoviti, dodajući im svoje neogotičko oblikovanje. To su bile grupacije od po tri manje fijale, koje su okruživale jednu veću (sl. 2). No, Bollé je na vrhu kontrafora dodao i još jednu, dosta zdepastu neogotičku fijalu. Nove kape zvonika u svojim su gornjim dijelovima ukrašene fijalama, od kojih su mnoge puki ukras po neogotičkom ukusu (sl. 3). Na žalost agresivna je zagrebačka atmosfera oštetila i neogotičke fijale, neke od njih do neprepoznatljivosti, pa ih je sve bilo potrebno obnoviti (sl. 4).

Oštećene fijale i dijelovi kontrafora su demontirani, zatim je po preostalim detaljima napravljen projekt obnove (ttka ARBI d.o.o.), odnosno načinjen je model od gipsa (akad. kipar V. Herljević). Na osnovu projekta i gipsana modela isklesane su fijale za sva četiri kontrafora u radionici Ivice Nižetića i Petra Rajčevića u Pučišćima na otoku Braču. Svi potrebni elementi fijala su dovršeni i dopremljeni u Zagreb, pred katedralu i sad ih treba ugraditi na njihovo mjesto (sl. 5).

Sl. 1. Potpornjak i lukovi za podupiranje svoda broda na katedrali sv. Vita na Hradčanima u Pragu (iz članka B. Grübera, Charakteristik der Baudenkmale Böhmens, Mittheilungen der K. K. Central-kommission..., Wien, prosinac 1856/12, str. 241–248)

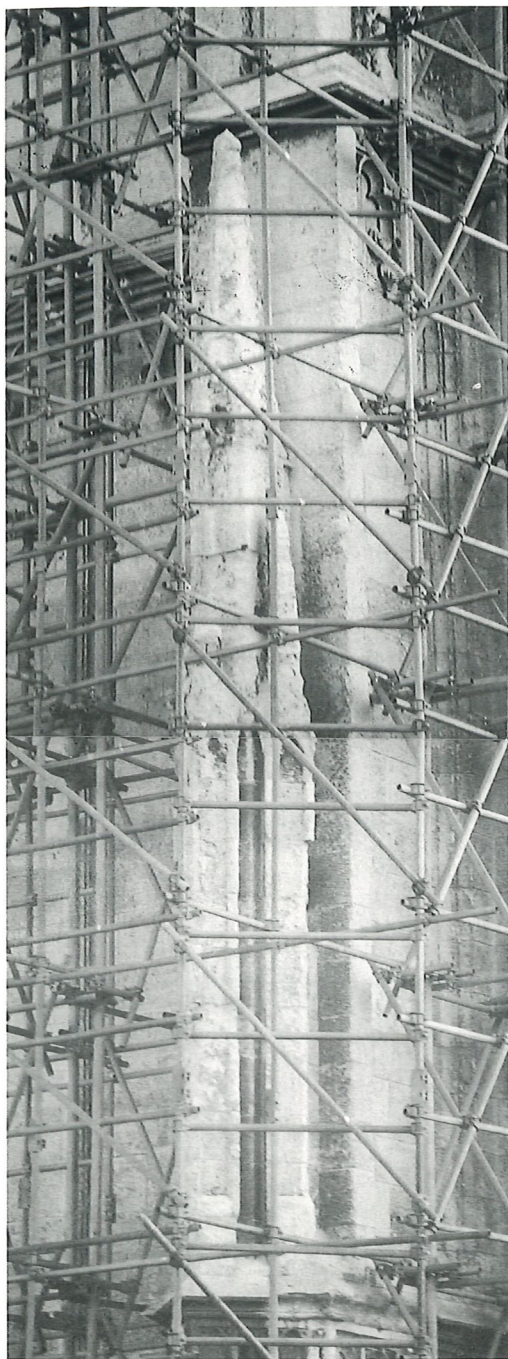

Sl. 3. Pogled na južni zvonik u visini druge galerije, sjeverna strana (snimka: Z. Horvat)

Fijale su važan dio gotičke arhitekture, toliko važan da su čak neki gotički majstori – Matthäus Roritzer i Hans Schmuttermayer – napisali knjižice o fijalama (M. Roritzer: *Ein Büchlein der Fialen Gerechtigkeit*, Regensburg 1486. i H. Schmuttermayer: *Fialenbüchlein*, oko 1984.). Obadva majstora naglašavaju da njihovo umijeće klesanja fijala, kao i sve ostalo, potječe od njihovih predšasnika – »mlade gospode iz Praga« (»Jungkherren aus Prag«). Da nema zabune, odmah napomenimo da se ono »Jungkherren von Prag« odnosi na Petra Parlera, koji je sa 23 godine postao voditelj gradnje svetišta katedrale sv. Vita na Hradčanima u Pragu! Njegova je zasluga da je tijekom druge polovice 14. st. uveo mnoge novosti u gotičku arhitekturu: on je bio genijalni arhitekt, klesar i inovator.

Po Roritzeru i njegovoj knjižici o fijalama, postupak određivanja i projektiranja fijale započinje od osnovnog kvadrata (sl. 6), u koji se ucrtaju još dva manja zaokrenuta kvadrata tijela fijale. Stranica najvećeg kvadrata istodobno je modul visine fijale: šest puta za tijelo fijale, te sedam puta za piramidalni završetak. Tu još dode u sredinu »krović«, zatim rakovice, kružna ruža i buzdovanasti završetak na vrhu (sl. 7). Sama veličina fijale je, dakle, ovisila o osnovnom kvadratu, a ovaj o veličini kontrafora, a on je pak proizlazio iz tlocrta zvonika.

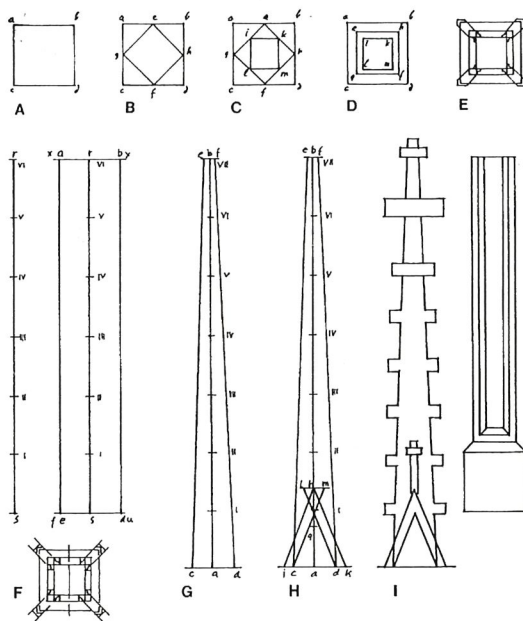
Sl. 2. Zapadno pročelje katedrale, sjeverni kontrafor, polje IV i polje V.

Sl. 4. Stanje donjih fijala neposredno prije njihove demontaže (snimka: D. Foretić)

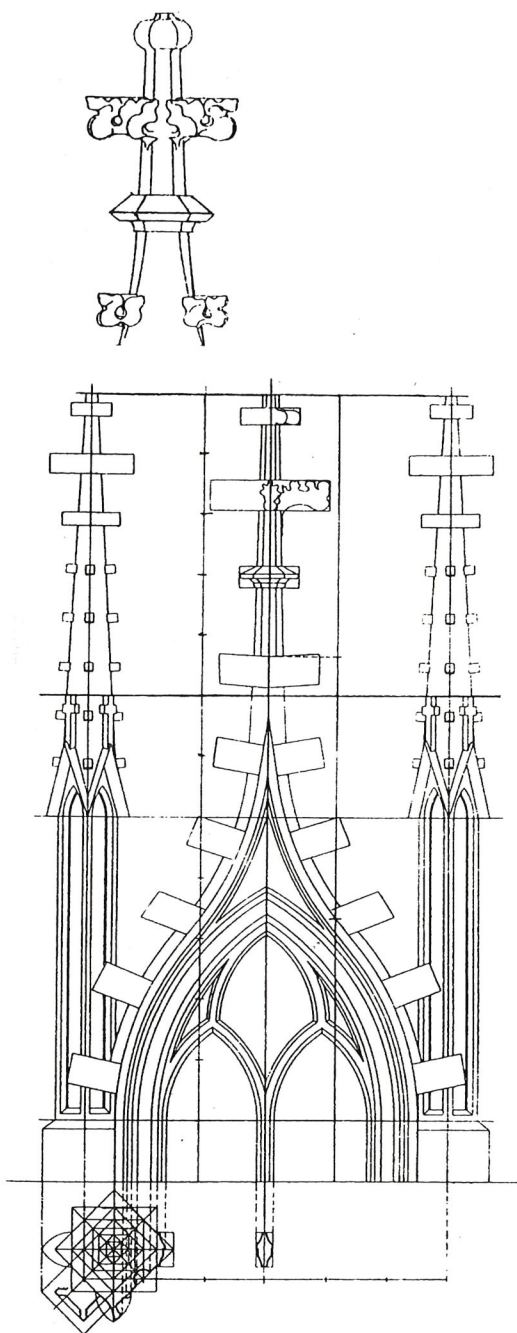

Sl. 5. Gornje fijale isklesane u radionici I. Nižetića i P. Rajčevića u Pučišćima na Braču (snimka: D. Foretić)

Sl. 6. M. Roritzer: način prejektiranja fijala (iz njegove knjižice o fijalama)

Mala provjera odnosa pokazuje da i ova Bolléova fijala ima svoje visinske odnose: 8:1:4. No, poznato je da su i drugi srednjovjekovni autori imali svoje omjere visine, pa je dakle sve ovisno i o pojedinoj radionici i njenim regulama (sl. 8.)

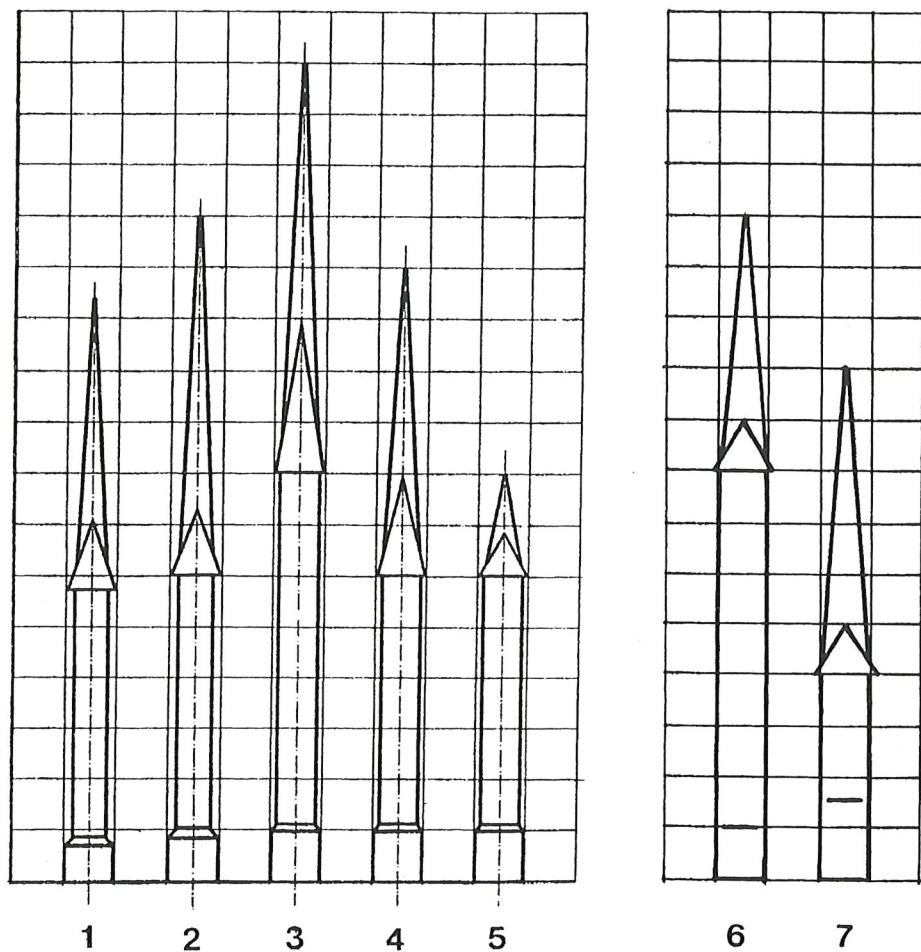

Sl. 7. M. Roritzer: prozor s ukrasnim fijalama (uočljiv je njegov način prikazivanja križne ruže)

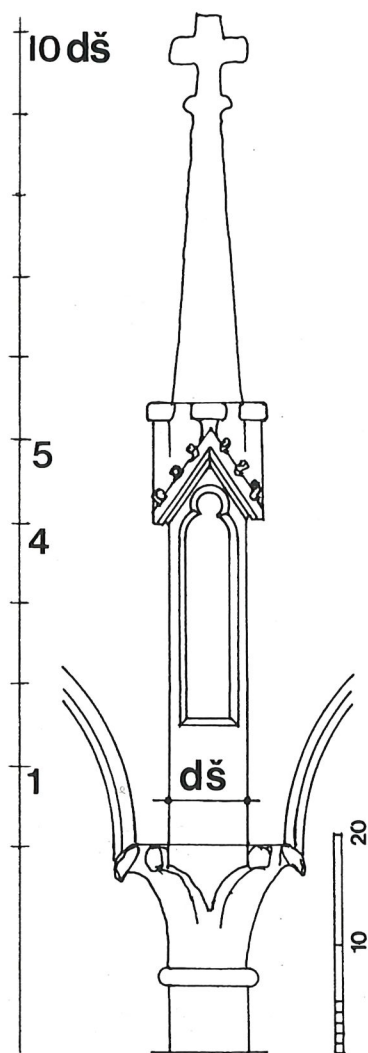
Stari autori ne objašnjavaju sve pojedinosti profilacije, već daju glavne odrednice, dok projektiranje detalja ostavljaju na volju pojedinog budućeg arhitekta. Sama provedba profilacije je individualna, a nju svaki majstor drži kao svoju tajnu. Nema sumnje da se određivanje pojedinih dijelova profilacija torusa, užljebina i sl. postizalo pomoću sustava kvadrata ili trokuta.

Na južnom portalu crkve sv. Marka u Gradecu zagrebačkom imamo male dekorativne fijalice (sl. 9), visine od tek tridesetak centimetara (tj. oko 1 stope). One imaju sve dijelove jedne fijale, bez obzira koliko male bile. Analiza odnosa širine tijela fijale prema visini pokazuje da je i ovdje nazočan princip odnosa. Tijelo fijale je visoko četiri širine, krovčić u sredini jedna donja širina, a piramidalni završetak – pet donjih širina (sl. 9). Sredina visine je na vrhu krovčića. Vidimo da su brojke opet nešto drukčije, pa se može zaključiti da se majstori nisu slijepo držali istih brojčanih odnosa, iako zadržavaju osnovnu koncepciju u oblikovanju.

Iako ne obilato, ali je i na srednjovjekovnoj gradnji zagrebačke katedrale bilo fijala, isklesanih u doba širenja gotike iz onda značajna centra u Pragu. Na žalost, one su stradale tijekom vremena, a Bollé ih je obnovio. Njegova obnova zagrebačke katedrale nastoji se vezati na srednjovjekovne načine gradnje, ali sve je to prošlo kroz filter neogotike. Na ovom spoju »prave« gotike i neogotike, moramo se zapitati: kojih se to principa držao Bollé, kojih regula? Poznato je da je Bollé dobio osnovna znanja iz projektiranja neogotike na gradilištu kelnske katedrale, koju je upravo bio završavao romantični patriotski zanos Nijemaca. Što je tamošnja Bauhütte naučavala, kakve su njene osnovne zamisli? Očito je da će uskoro biti potrebno utvrditi ove »duhovne« veze arhitektonskog crtanja i praktične izvedbe između Kölna i Zagreba.

Sl. 8. Shematski prikaz fijala (prema P. Bootz; Der Baumeister der Gotik, München 1956): 1 – Schmuttermayer, 2 – Roritzer, 3–5 – Lacher. Ovome su dodani odnosi Bolléove obnove fijala (6) te fijalice s portala crkve sv. Marka u Zagrebu (7)

Sl. 9. Dekorativna fijalica s južnog portala crkve sv. Marka u Gradecu zagrebačkom s početka 15.st. (crtež: Z. Horvat)

Olga MARUŠEVSKI

MASKE OBNOVITELJA STOLNE CRKVE

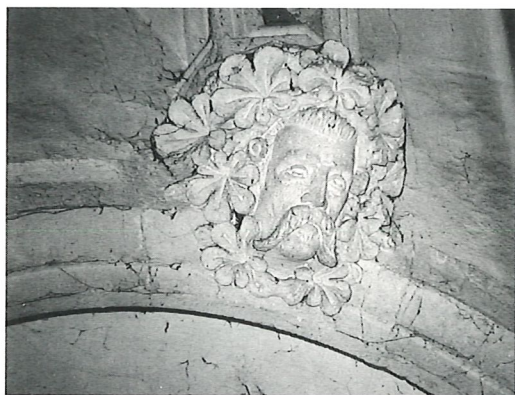

Ljudevit Ivančan u rukopisnoj je knjizi »Podaci o zagrebačkim kanonicima« (1912–1924, sv. III, str. 1073) dodao bilješku da su »u južnom zvoniku, na stubištu koje vodi na kor, kao ornamenti na svodu četiri maske koje predstavljaju ljude zaposlene oko restauracije crkve i to sjev.-ist. graditelj Bollé, jugo-ist. njegov pomoćnik prof. i graditelj Eckhel, jugo-zap. klesar Franz i sjev.-zap. klesar Afis«. Ime ovog posljednjeg nije poznato, no postojao je klesar Ivan Apich, pa će to zacijelo biti Ivančanova pogreška. Tako bi se u suvremenom izrazu zaključio onaj niz gotičkih maskerona isklesanih u spletu lišća na prozorima sjeverne lađe, među kojima je i jedna muška glava koju je Anđela Horvat nazvala »glava majstora« (Čudovišna galerija zagrebačke katedrale, KAJ 1979) i onih s pročelja zvonika što ih je analizirao Zorislav Horvat (Vijenac s čudovišnim maskeronima na pročelju zvonika zagrebačke katedrale, Naša katedrala 2/1999). Autori tu arhitektonsku plastiku pripisuju karakteristikama Parlerove praške radionice, a ona jedina glava majstora zacijelo pripada jednom od tih »putujućih umjetnika«, koji su po običaju srednjovjekovnih graditelja klesali i svoje portrete (ima ih nekoliko sačuvanih u štajerskim gotičkim crkvama, katalog Das steierische Handwerk, Graz 1970, II Teil, S. 22/74, Lit. Kurt Gerstenberg: Die deutschen Baumeisterbildnisse des Mittelalters, Berlin 1966).

Naše »glave majstora« prikazane u južnom zvoniku pripadaju imenima klesara, kipara i obrtnika što su kao darovatelji zabilježeni na prozoru sjeverne lađe iznad oltara sv. Petra i Pavla. Među njima je i dobavljač kamena, te radionice vitraja i na kraju članovi arhitektonskog ateliera Martin Pilar, Miroslav Vuksan, Slavoljub Patriarch, Dragutin Greiner, poslovođa Ferdo Kosseg, Hektor Eckhel i Herman Bollé. Iz tog se dugačkog popisa može rekonstruirati i Bolléova građevna radionica (Bauhütte). Uzor mu je praksa Friedricha Schmidta, koju je kao klesar i palir započeo u Bauhütte katedrale u Kölnu, a organizirao ne

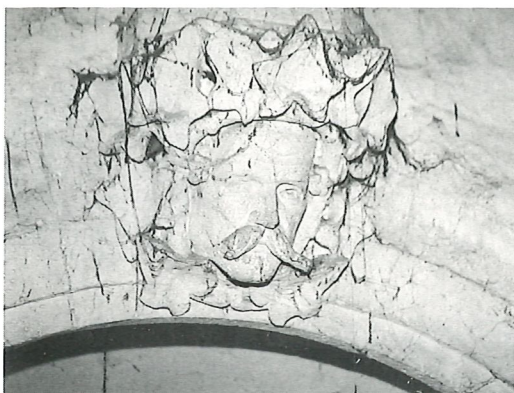

Sl. 1. Herman Bollé (snimio: D. Foretić)

Sl. 2. Hector Eckhel (snimio: D. Foretić)

toliko kao srednjovjekovnu tradiciju već kao suvremenu svrsishodnu »radnu traku« od izrade planova do klesarskih i ostalih poslova na obnovi bečke katedrale sv. Stjepana koju je preuzeo 1863. godine.

Sl. 3. Ignjat Franz (snimio: D. Foretić)

Sl. 4. Ivan Apich (?) (snimio: D. Foretić)

Bollé je na prvoj izložbi Društva umjetnosti 1879. izložio nacrt za katedralnu radionicu, koja će zacijelo biti smještena u dvorištu uza sjeverni obrambeni zid katedrale pošto je ispred nje već bila srušena kaptolska vijećnica da dade mjesto Schmidtovu Marijinu stupu. Iste, 1879. godine, organizirao je radionicu ispred proštenišne crkve u Mariji Bistrici.

Bollé je svoju »radnu traku« spojio s osobljem Obrtne škole osnovane 1882. u kojoj su u početku zastupani stolarski, tokarski, bravarski i kovački tečajevi, postupno i svi ostali potrebni u građevinarstvu uključujući i arhitektoniku. Tako je među majstorima na prozoru uz klesare i kipare Vatroslav (Ignjat!) Franz kao poslovođa, u Obrtnoj školi učitelj modeliranja, Hector Eckhel predavao je stručno crtanje, vodio je i nadzor nad gradnjom katedrale, dok je klesar Kosseg vodio na Školi graditeljski tečaj, a kao graditelj se 1887. potpisao na nekoliko Bolléovih nacrti za zgradu Muzeja za umjetnost i obrt. Apicha među svima njima nema, zasad ne znamo je li što radio u Obrtnoj školi, no kao klesar se spominje u marijabistričkoj građevnoj radionici, u popisu članova Prvog hrvatskog građevnog i obrtničkog društva (1882–1932), a klesarsku je radionicu imao na Kaptolu 32 (kuća više ne postoji, danas Bakačeva 8).

Napokon, da lica iz ekipe obnovitelja katedrale, možda iz skromnosti skrivena u zvoniku, usporedimo koliko je moguće s onima na skupnoj fotografiji arhitekata, nastavnika i majstora Obrtne škole snimljenoj oko 1900. Objavljena je u katalogu izložbe 1980. »Počeci Obrtne škole i vizualni identitet Zagreba« s predgovorom Željke Čorak i dokumentacijom Ljiljane Nikolajević. Na toj su fotografiji djelomice zabilježena imena, pa tako po obliku lica, napose čela, sa sigurnošću možemo identificirati Bolléov portret uokviren lišćem hrasta. To i nije teško, jer ova fotografija nije jedini dokument o njegovu izgledu. Eckhelovo lice izviruje iz lišća kestena, a Franzovo bi trebalo biti ono uokvireno bršljanom. Ostaje četvrti Apich u vijencu lozina lišća. Zasad moramo vjerovati Ivančanu premda nije nezamisliv već spomenuti Kosseg, to više što je na prozoru zapisan kao poslovođa među graditeljima kao što je Fanz među klesarima i kiparima.

Kao post scriptum: Trebalo bi snimiti dvije male glave u svetištu visoko gore na službama s obiju strana srednjeg prozora, »sjevernu bradatu i brkatu, južnu okruglu bez brkova« kako ih je jedini dosad opisao Juraj Kocijanić (Zagrebačka katedrala rkp. 1946) pripisujući ih vremenu biskupa Timoteja. Je li doista tako te ih je sačuvao i graditelj Brdarić u Haulikovoj obnovi svetišta, a napokon i Bollé.

Lina Slavica PLUKAVEC

RESTAURACIJA PLAŠTA KRALJA LADISLAVA IZ RIZNICE ZAGREBAČKE KATEDRALE

Budući da je 1994. godine proslavljena 900. godišnjica utemeljenja Zagrebačke biskupije, a 1995. spominjemo se smrti kralja Ladislava kasnije proglašenog svecem, osvrnut ćemo se na njegove relikvije u Riznici zagrebačke katedrale. Osim umjetničke vrijednosti ovih predmeta, oni su i povijesne znamenitosti, a u povijesno-kulturnom kontekstu postaju zanimljivi s obzirom na restauratorske zahvate koji su pridonijeli da nam približe njihovo izvorno značenje.

Među takve predmete ubraja se i plašt kralja Ladislava. U Zagrebačkoj katedrali nalazi se, prema predaji, već od njena osnivanja, dok mnogi djelatnici katedrale i izvyestitelji navode da ga je bl. Augustin Kažotić dobio na poklon od kralja Karla Roberta, Anžuvina.

POVIJESNI PREGLED

Prije 900 godina osnovao je ugarsko-hrvatski kralj Ladislav Zagrebačku biskupiju. Rođen je godine 1045. u prognanstvu u Poljskoj od poljske kneginje Richese i Bele I. Vraća se u očev zavičaj, i dobiva vojvodstvo Bihar, a kasnije Nyitru. Nakon smrti Geze, i nakon dogovora s bratićem Salomonom, okrunjen je za ugarskoga kralja godine 1077. Kao vladar uspostavlja red i donosi stroge propise. U razdoblju od 18 godina dao je iskovati 10 vrsta novca, provodi pravnu i gospodarsku stabilnost zemlje, a godine 1092. održao je crkvenu Sinodu. Tada je utvrdien blagdanski kalendar, a morao je bdjeti da se provode sinodalni zaključci budući da je praksa poganskih običaja bila još vrlo živa. Godine 1083. dao je napisati životopise kralja Stjepana i biskupa Gellerta. Osniva biskupiju u Varadinu, zapravo ju je preselio iz Bihara. U tu svrhu dao je sagrađiti i katedralu na obali Korosa. Kasnije kronike govore o veličanstvenoj bazilici s četiri tornja, čiju je gradnju osobno nadzirao. Srijemsku je biskupiju preselio u Bač i osnažio ju je pravima, dajući joj veće ovlasti. To je bio isti potez kao što je biskupiju iz Siska

preselio u Zagreb. Za osnivanje Zagrebačke biskupije, osim darova, financijsko je pokriće povezao s potporom sestri Jeleni, Zvonimirovoj udovici. Naime, nakon smrti hrvatskoga kralja Zvonimira, Ladislav osvaja teritorij njegove države gdje nailazi na otpor. Zaustavivši se na tom području, javlja opatu samostana u Monte Cassinu Ordoriziju da je »stekao« (aquisivi) cijelu Slavoniju. Ovom diplomatskom gestom s najbližim suradnikom Sv. oca pospješuje se i »priznanje« osnivanja Zagrebačke biskupije. Za prvog biskupa u Zagreb šalje benediktinca iz Saint Gillesa po imenu Duh. Određuje da se u Zagrebu gradi katedrala i »monasterium«, što su izveli vjerovjatno njegovi nasljednici.

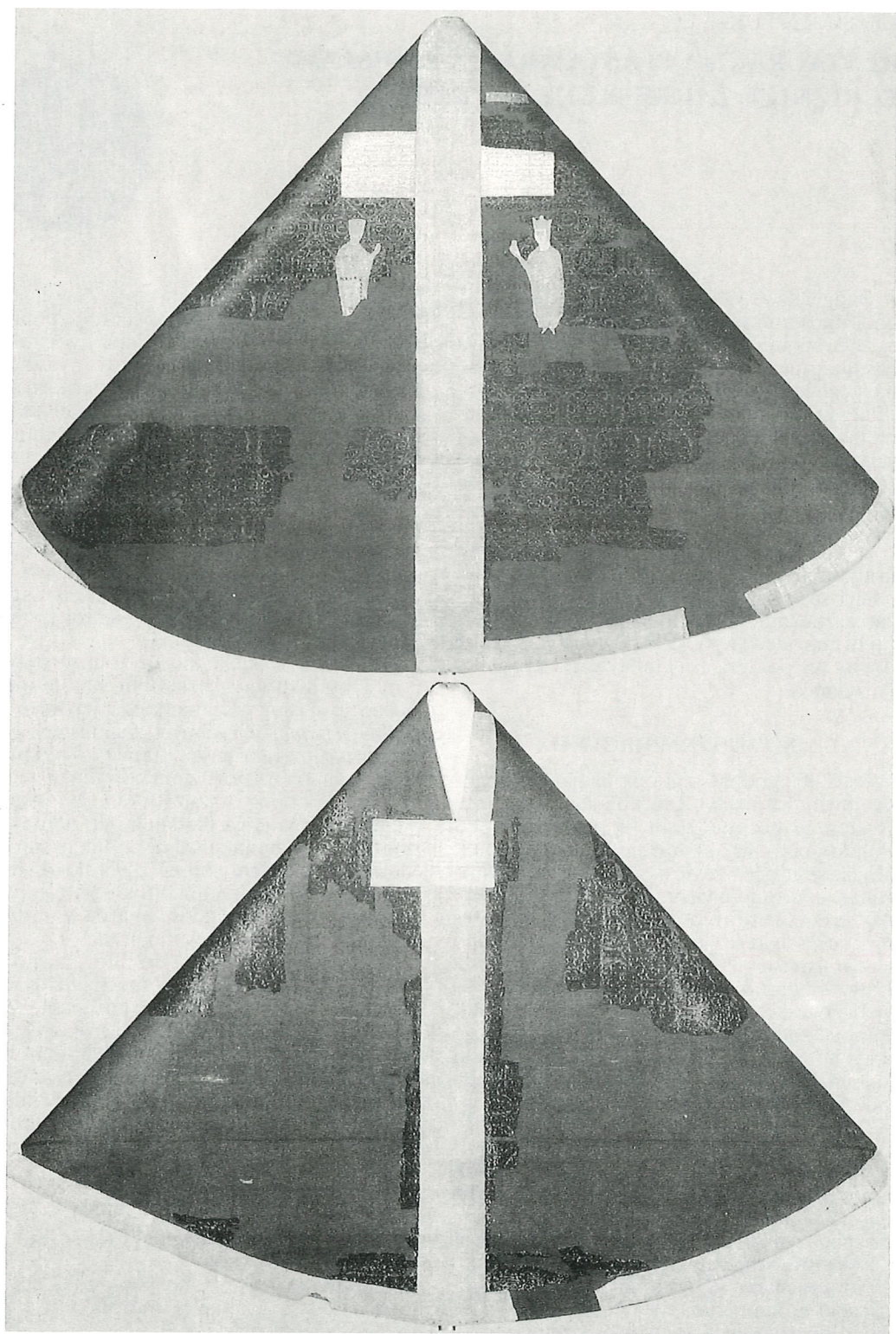
Hrabrošću je stekao mnoge zasluge, dobrotom i pomirbom s bratićem Salomonom stekao je naslov »Utemeljitelja nauka o sv. kruni«, a nazvan je i »elegantis simus rex«. Taj mu je naslov dao jedan francuski redovnik kojeg vidimo i na prikazima krunidbe.

Kao sposobnog organizatora i obnovitelja, papa Urban šalje ga na dalek put, no dok se pripremao, iznenada ga je zatekla smrt u Moravskoj u srpnju godine 1095. Pokopan je u Somagyvaru, u opatiji koju je sam osnovao, ali ga hodočasnici htjedeše imati u Varadinu, u stolnoj crkvi najdražeg mu grada.

Kanoniziran je godine 1192. Štovanje je bilo popraćeno donošenjem skupocjenih darova nad bijeli mramorni sarkofag, koji je dao izraditi tadašnji vladar Bela III. Nad grobom je bio i ukras s bogato ukrašenim relikvijarom. Relikvija podlaktice došla je u Zagreb, zatim i jedna od relikvija franjevcima u Dubrovnik, a u 16. st. relikvije su iz Varadina prenesene u Ostrogom (Esztergom).

LADISLAVOV PLAŠT-KAZULA DO KONZERVACIJE GODINE 1986.

Osim relikvijara s relikvijom podlaktice sv. Ladislava, Zagrebačka nadbiskupija posjeduje i njegov plašt (sl. 1).

Sl. 1. Obnovljeni Ladislavov plašt-kazula, 11. st. prednja i stražnja strana. Riznica zagrebačke katedrale, Zagreb, (foto: Abegg-Stiftung Institut)

Plasť-kaźula spominje se u Inventaru iz godine 1394. pod brojem 18: »ITEM INU-ENTA SUNT ORNAMENTA INFRA NOMINATIAM EXPRESSA ET PRIMO CASULA NIGRI DE PALIO SANCTI LADISLAI REGIS FACTA«. Spominje se na prvome mjestu od paramenata i točno je naznačeno da je to crna kaźula i izrađena od plašta kralja Ladislava. Također se spominje i u kasnijim inventarima. Inventar iz godine 1582. navodi je pod imenom »vestis«: »ITEM VESTIS SANCTI REGIS LADISLAI (TOTA LACERA)«. Kaźula je vjerojatno čašćena samo kao relikvija i nije bila više u uporabi kao misnica. Osim toga, to je doba nakon Tridentinskog koncila kada su doneseni propisi o dostojnom čuvanju sv. relikvija. Budući da se kaźula smatrala i relikvijom – a vidi se i po tome što je zlatna borta po rubu bila rezana i te su čestice odošene kao relikvije – bila je zbog štovanja složena u posebnoj kutiji. Tako su i do Tridentinskog relikvije bile pohranjivane, te više nije bio pregledan oblik jer je bila složena, pa se zato navodi u inventaru kao »Vestis«.

Osim zlatnih borti, vjernici su mogli rezati i svilu i odnositi kao relikviju, čime se kaźula oštetila i kao uporabni predmet, na što se odnosi bilješka: tota lacera. Tako se čuvala u riznici-sakristiji, u novoizrađenoj kutiji zvanoj protofolijum, dok nije postavljena u Komersteinerov oltar sv. Ladislava godine 1693. u sjevernoj lađi katedrale, s natpisom: »PALLIUM S. LADISLAI«. Tragom Inventara iz godine 1394. ponovno ju je otkrio I. K. Tkalčić u protopholijumu veličine 54,5x15,2 cm u stipesu oltara sv. Ladislava, godine 1873., kako je zabilježeno u »Katoličkom listu«. Navodeći razloge zašto ju je tako uporno tražio, zaključuje s radošću da je ovo otkriće dvostruko: »Prvo, jer od našeg utemeljitelja imamo uspomenu; a drugo, jer nam se kraj tolikih prekrojenih kaźula sačuvala bar jedna stara kroja. Taj tako znameniti plasť smješten je sada u riznici prvostolne crkve.« U svom popisu Tkalčić je smješta u skupinu relikvija pod nazivom: »Plasť sv. Ladislava kralja prekrojen u kaźulu.«

Kao atrakcija Ladislavov plasť prikazan je na Milenijskoj izložbi u Budimpešti godine 1896. Od tada ga ne zaboravljaju ni naši ni strani povjesničari, a izvezeni likovi s kaźule postaju prepoznatljiv simbol identiteta zagrebačke Crkve. Inventar zagrebačke katedrale iz godine 1915. dr. Ivančana navodi kaźulu-plasť pod inventarskim brojem 167 i napominje da mu se »ima posvetiti naročita pažnja da i ovi ostanci ne propadnu«. Tada je

plasť već bio od njega fotodokumentiran uz stariju snimku fotografa Standla (22x17,5 cm).

Kako je plasť-kaźula bio smješten u riznici iznad ulaznih vrata u trapezoidnoj vitrini pod staklom od šest prozorčića, iznosio se i na prigodne izložbe u prostore sakristije.

OPIS PLAŠTA

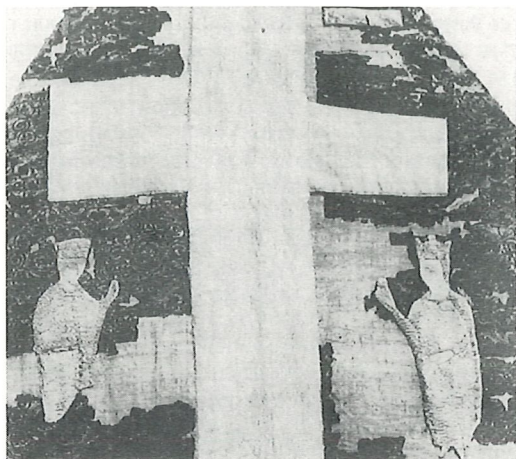
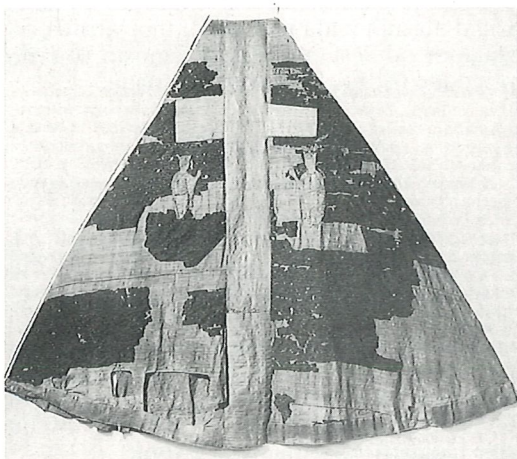
Originalna svila plašta iz 11. st. tamnomođe je boje, uzorkom nizova po dužini porednih šesterokuta nanizanih poput saća (sl. 2.). Heksagonalna polja ispunjena su dvama različitim ornamentima. Jedan red sadrži centralni medaljon s upisnim cvatom palme i kružno poredanih vitica. Drugi red ornamenta čini središnji cvijet s četiri scolika lista, uokviren valovitom vrpcom i jednim vijencem od isto takvih listova. Tu se ističu plavo-crne crte nad nešto svjetlijom osnovom.

Sl. 2. Originalna svila Ladislavova plašta prije konzervacije

Materijal je tkan u samt-tehnici, nasuprot tkaninama s istim dekorom iz istog razdoblja. Izmjena osnove i povezivanje uzoraka djeluje poput reljefnog isticanja linija.

Zlatne trake tkane su skupocjenim zlatnim nitima s dvostrukom osnovom i potkom tako da ova tehnika tvori kockasti pletar samo na gornjemu sloju. Trake su krojene iz 30 cm širokog zlatnog materijala, koji se prepolovio da bi se dobila širina, a za uske se dijelove razdjelio na četiri dijela. Kaźula je sprijeda ukrašena Antunovim križem, u obliku slova T, ispod čega se nalazi šiveni rub kojim je plasť sastavljen u misnicu. Ledna strana ima ukras dorzalnoga križa, a čiji je desni krak nepravilna oblika. Borte po rubu plašta oštećivane su i odošene kao relikvija, ali na lednoj se strani vidi nedostatak borte, koja je rezana tako da se pazilo

Sl. 3. Zvonolika kauzula prije konzervacije (1971.), prednja strana i detalj

na njezine krute rubove i rezalo se u obliku unutra zahvaćenih umetaka.

Značajan je glavni ukras s prednje i leđne strane: križ sastavljen od zlatnih borti. Riznica zagrebačke katedrale već u prvoj polovici 12. st. posjeduje česticu Isusova križa u relikvijaru u obliku križa u zlatnoj teci s ukrasima u emajlu. Zagrebačkoj biskupiji križ je u središtu čašćenja.

Vezeni likovi ispod poprečne grede križa u stalnoj su komunikaciji. Kralj Ladislav, čiji je natpis na svilenom vrpce vjerojatno iz doba prispjeća plašta u Zagreb, drži u desnoj ruci kraljevsku jabuku s grčkim križem na vrhu, znak vlasti, i predaje ju svojoj sestri Jeleni, udovici kralja Zvonimira koja je objeručke prima u kraljevskoj odjeći, okrunjena krunom hrvatskoga vladara (sl. 3). Likovi su vezeni zlatom i svilom na lanenoj osnovi i aplicirani na modru svilu.

Lice i ruke kralja Ladislava odaju još romanički linearni stil izražavanja. Kralj ima ogrtač do gležnja sa širokim porubima crvene, zelenkaste i modre boje. Tunika ima po sebi motive mrežastog »svoda univerzuma« te seže do koljena, a oko vrata je ovratnik također s rubom. Čizme su crvene, visoke i šiljate.

Kraljčina je odjeća vezena u istome stilu. Donji joj je dio odrezan. Ruke su joj raširene na prihvat, a rubovi plašta od ruku do dolje

čine zvonoliki oblik, dok je Ladislavov lik izražen otmjenošću pružanja kraljevskoga znaka te rubovi plašta jedva pokrivaju bokove. Na glavi joj je kruna poput one kakvu nalazimo na fresko slici koja prikazuje hrvatskoga vladara u crkvi Sv. Mihovila u Stonu. Crkva na Stonskoj prevlaci na brežuljkastome kraljiku ostavština je dužnosnika kralja Tomislava, Mihovila Viševića iz X. st. Izvana je ukrašena pletrenom ornamentikom, a u interijeru skriva ranoromaničke freske, dokaz naše kulture i povijesti, također i iz Tomislavova doba. Takav oblik hrvatske krune nalazi se i na pluteju s likom hrvatskoga vladara, na krstionici u Splitu, nekadašnjemu hramu Dioklecijanove palače. Neki istraživači, poput E. Dyggvea, misle da bi plutej s okrunjenim vladarom izvorno potjecao iz crkve Sv. Petra i Mojsija u Solinu u kojoj je Zvonimir bio okrunjen za hrvatskoga kralja godine 1076. U posljednje vrijeme javljaju se i mnogi znanstvenici iz mađarske povijesti, koji Jeleninu krunu uspoređuju samo s likovima s poznatih kovanica te iz raznih slikanih kronika 11. st. ne poznajući ove tako očite spomenike hrvatske baštine. Prema tome, veziljski djelatnici Ladislavova plašta dobro su poznavali hrvatsku povijest i umjetnost i ovaj lik okrunjenoga vladara, unatoč svim drugim usporedbama

toga vremena, vodi nas na naše prostore, budući da krune hrvatskoga vladara s fresko-slike i pluteja i ona kraljice Jelene na Ladislavovu plaštu toliko sličje. Brojnost benediktinskih samostana na hrvatskoj obali i njihove djelatnosti govore, također u prilog našim pretpostavkama. Štoviše, i kralj Zvonimir ujedinio je Hrvatsku postavši izbornim hrvatskim kraljem boraveći do samog izbora u Sjevernoj Hrvatskoj, odakle je cijela obitelj prešla »na novu dužnost« u Južnu Hrvatsku.

Tehnika veza odjeće Ladislavova lika, a također i Jelenina lika svojim »Anlegetehnik«, tj. polaganjem zlata na podlogu tkanine i zatim njegovim učvršćivanjem koncima, slijedi ukrase odjeće na poznatim likovima hrvatskoga vladara. Ta »Anlegetehnik« poznata je u radionici »Opus Anglicanum« u Engleskoj u 12. st., odakle se ubrzo proširila i na srednjoeuropsko područje. Poznata nam je već umjetnost u kamenu i slikanju iz 11. st. na području Dalmacije. Poznate su nam i djelatnosti benediktinskih samostana, kao što je Večenigin evanđelistar, koji je pak s ovih prostora »razmijenjen« za biblioteku u Oxfordu. Tako bismo došli i do pretpostavke da su i vez, kao i svila, izrađeni na hrvatskoj obali Jadrana, što nam odaje i tkanje s motivima bizantske provenijencije. Motivi vezenih likova na Ladislavovu plaštu tvore mrežasti svod, »univerzum« stiliziranih rombova, poput odjeće hrvatskoga vladara na fresko-slici. Na fresci su rombovi ispunjeni modrim cvjetićima poput heraldičkih ljljana.

Karakterističnost prikaza Ladislavova lika su inače svjetle boje. Sve je na njemu svjetlo: kruna, lice, put je blago ružičasta, kosa plava. Zato je lik kraljice Jelene, čije je lice smeđe boje, kao mali kontrast, pa je možemo zamisliti možda kao kraljicu udovicu.

Kraljičin lik stilski odgovara vezu lika kralja Ladislava. Lice joj je, kako smo spomenuli, tamnije, smeđe boje, s vrlo zatvorenim ovratnikom. Inače joj je stav slobodniji i posve je okrenuta križu i kralju. Lijeva joj je ruka u visini Ladislavove desne ruke, u kojoj drži kraljevsku jabuku. Kraljičin atribut nedostaje u ruci, ili je toliko sićušan da je nečitljiv. Desnu je ruku uzdignula u visinu ramena. Lijeva ruka povlači i plašt koji je ovdje zvonolika oblika, dok je na desnoj ruci vidljiv rukav ispod glavnog ruba plašta. Kraljičina haljina ima poseban kroj: naprijed po sredini glavni je rub, koji u visini struka dobiva drugu vrstu ukrasnog ruba, a taj se rub ponavlja i u dijelu struka. Njezina je odjeća čini otmjenom, u romaničkim linijama plašta oblikovanih u zvonoliki dinamički prostor.

Višje se puta spominjao plašt-kazula kao Ladislavov krunidbeni plašt. No, taj bi plašt bio prejednostavan za obred krunidbe. Vjerojatno je za tu svrhu služio plašt kralja Stjepana, vrlo bogato ukrašen, na kojem su prikazani ljudi zaslužni za mađarski narod, a nalazi se u Nemzeti Muzeumu u Budimpešti zajedno s krunom sv. Stjepana koja je nedavno vraćena. Stjepanov je plašt izvezla njegova kraljica Gizela (oko 980.–1060.), koja je u svojem dvoru u Vesprimu osnovala veziljsku školu i vodila je četrdeset godina. I samu ju je bio odgajao sv. Wolfgang, benediktinac. Uz katedralu u Vesprimu osnovala je ženski samostan te su joj suradnice vezile uz dvorske dame iz Bavorske i Mađarske bile i redovnice iz spomenutog samostana.

Na prikazu krunidbe kralja Ladislava vidimo ga u crvenome plaštu, koji također djeluje jednostavno i jedva doseže u širini bokove, kao i na plaštu-kazuli. Ističe se njegova svijetlomodra dugačka tunika, urešena samo zlatnim rubnim bortama, kao i s ukrasnim bortama sprijeda koje djeluju poput svećeničke stole. Harmonija modre boje i zlata, izražava pitomost i toplinu, a takav je ures i na našem plaštu, samo što je ovdje tamnomodre boje.

Na spomenutu prikazu krunidbe i ostali likovi imaju plašteve, kao dva benediktinca, od kojih jedan ima zeleni, a drugi crveni, zapravo istih boja kao što je i Ladislavov. Ti su plaštevi bez ukrasa, jednobojni, no otmjenost i svečan izgled pružaju im linije nabora.

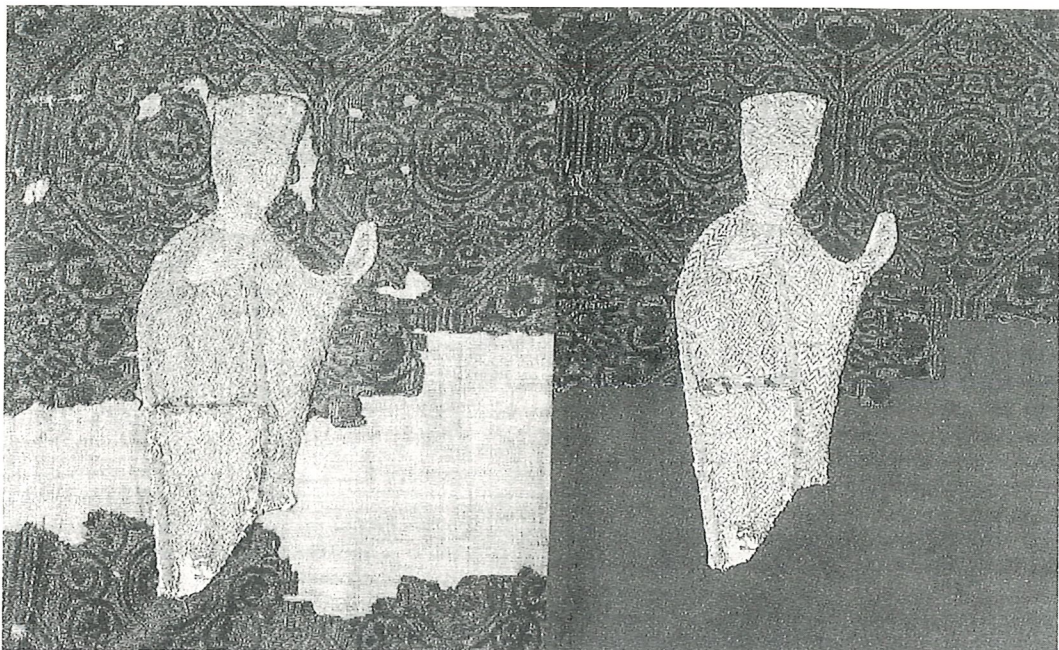
Biskupi, Ladislavu s lijeve i s desne strane, imaju vrlo ukrašene plašteve, pogotovo zeleni plašt biskupa na desnoj strani. Taj plašt ima stup sa zlatnim bortama, a po površini plašta zlatne cvjetice. Poznato je da je u to doba u Crkvi zelena boja bila vrlo svečana i obični svećenik je morao imati posebnu dozvolu za nošenje te liturgijske boje.

Biskupov plašt s Ladislavove druge strane je smeđe boje i ima stup s uzorcima poput uzoraka tunike na našoj kazuli, tj. red rombova u širini stupa, ili ruba plašta.

Na prostoru Ugarske ovakav nas ukras podsjeća na prikaz odjeće prigodom Ladislavova pokopa, a koja se nalazi u Vatikanskom Legendariju iz godine 1340., u obliku rombova ispunjenih krugovima, križevima i točkicama.

Relikvijar sv. Ladislava u stolnoj crkvi u Györu, ima također stilske karakteristike i sličnosti s tunikom na plaštu-kazuli.

Ukrasi na relikvijaru u Györu, koji se pojavljuju i na vezu tunike na liku kralja Ladislava na plaštu-kazuli, protumačeni su kao zvjezdano nebo bizantskoga carskog plašta, tj. univerzuma. Budući da je Ladislavova kćerka Piroška bila

Sl. 4. Lik kralja na Ladislavovom plaštu prije i nakon konzervacije

bizantska carica, žena cara Ivana Komnena, bile su to stvarne veze, bez obzira na mjesto tkanja svile. Osim toga, kanonizacija sv. Ladislava godine 1192. dogodila se u vrijeme vladara Bele III., koji je bio pretendentom i na bizantsko prijestolje, a on je dao izraditi i nadgrobni spomenik koji je postao uzornim predloškom za prepoznatljivost lika sv. Ladislava.

Zanimljivo je da na kasnijim prikazima sv. Ladislava ne nalazimo slične ornamentike. Na žalost, godine 1660. većinu umjetničkih djela s mađarskih prostora turski su vojnici odvezli u Beograd da bi od njih odlili topove.

Na mađarskim je prostorima sv. Ladislav često prikazivan u akciji spašavanja mađarske djevojke od divljih hordi, što je bio i odgojni ideal za emancipaciju žena. Stoga zamislimo i mi našu kraljicu kao znak majkama, kraljicama obitelji.

ABEGG-STIFTUNG INSTITUT

Plašt kralja Ladislava obnovljen je zaslugom kustosa dr. Antuna Ivandije i gđe Maochtilde Flury-Lemberg u Abegg-Stiftungu Riggisberg, nedaleko od Berna u Švicarskoj. Putem su nad njim bdjeli i komunicirali za vrijeme obnove prof. Bruno Šeper i dr. Ivan Mirnik.

Institut Abegg-Stiftung osnovao je bračni par Margareta i Werner Abegg u Riggisbergu nedaleko od Berna u Švicarskoj. Smješten u idiličnome krajoliku, u dolini na južnim obroncima Langenberga kod Gubertala. Zbog specifičnosti rada, Institut je u kratko vrijeme postao glasovit, jer su u njemu spašeni spomenici svjetskih vrijednosti. Uloživši iskustva rijetkih poklonika umjetnosti, poklonjena je pažnja skupocjenom starom tekstilnom dobru od antike do naših dana.

Osim radionica i laboratorija postoji i izložbeni prostor u kojemu se svaki predmet nakon konzerviranja izlaže i tako postaje pristupačan posjetiteljima. Dragocjenosti se nakon konzerviranja vraćaju, a u Institutu ostaje bogata dokumentacija prikupljena u tijeku konzerviranja: bilježe se sva zapažanja, promjene i planovi.

Prema zamisli utemeljitelja g. Wernera Abegga, Institut je programiran kao umjetnički zavod s trostrukom svrhom. Prvotni cilj jest učiniti pristupačnim rijetkosti i dragocjenosti iz čitavoga svijeta. Budući da zbog današnjih ekoloških problema nema još pravoga rješenja za čuvanje umjetnina, Institut bi trebao pridonijeti čuvanju svjetske baštine, što je društveni cilj Abegg-Stiftunga. Treća je svrha

ostvorena u tom Institutu godine 1967., otkad se ovdje specijaliziraju mladi naraštaji, koji zatim svoja iskustva prenose u zavičaj. Glavni je poticaj bio prije 80-ak godina u Švedskoj gdje se spoznalo da se uobičajenim muzejskim uskladištenjem ne čini dobro lomljivim, krhkim i osjetljivim dragocjenostima, te se počelo klasificirati prema vrsti i načinu, te njegovati i čistiti prema domaćim običajima, prirodnim načinima. Tako se najprije u nordijskim zemljama razvila suvremena metoda konzerviranja.

Važan događaj za pažljivije čuvanje povijesnog tekstila bilo je otvaranje grobnice pape Klementa II. u katedrali u Bambergu. Preosjetljivi su nalazi bili pritom povjereni gđi Sigrid Muller-Chistensen, a stručnjaci u Münchenu posegli su 1949. za švedskim iskustvima obnove i konzerviranja takvih nalaza.

Godine 1955. u Münchenu je održan međunarodni simpozij s temom: »Sakralno ruho srednjeg vijeka«. Povjesničari umjetnosti ustvrdili su da je to područje bilo posve zaštićeno. Vidljiv znak pravih odluka u pravo vrijeme postao je Abegg-Stiftung u Riggisbergu. Postao je i zaštitni znak za sve krhko, ali i vrijedno i neponovljivo.

Od godine 1961. u njemu su prirodnim metodama i tehnikama spašene od propadanja, zatim i izložene javnosti tapiserije, mnoge su zastave sačuvane i uljepšane, bezbrojni su grobni nalazi postali i vrijedna dokumentacija. Tu je bila konzervirana i »Lanena knjiga« s pismom davnih Etruraca iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, a i brojna je profana i sakralna odjeća spašena, obnovljena i vraćena u prvotni, izvorni oblik.

Među relikvijama spomenimo čitav ormar s relikvijama u Liebfrauenkirche u Trieru poznate kao odjeća Majke Božje. U središtu je ormara haljina BDM, koja se u izvornim dokumentima spominje i kao tunika, a slična odjeća Majke Božje vidi se i u slikanim kronikama i brevijarima. Ta tunika-haljina odlikuje se vrlo tankim svilenim nitima, a nabori djeluju poput orgulja. Obnovljena je i koprana Majke Božje, koja se čuva u sakristiji kripe Sv. Franje Asiškoga u Asissu. Za nju se kaže da ju je na putu prema Damasku dobio Tomaso Orsini, a 1320. oporučno ju je ostavio ovom samostanu.

U Trieru se, prema predaji, čuva i Isusova nešivena haljina, koja je u prošleme stoljeću, kao i u proljeće godine 1996., također bila izlagana vjernicima na štovanje. Mnogi posjetitelji iz okolice Trieru rado ističu svoju relikviju s dužnim štovanjem, kao i uz oprez glede autentičnosti. Takvo je poštovanje bilo vidljivo i u postupku voditeljice konzervator-

skog Tekstilnog odjela u Abegg-Stiftungu, kad je dobila ponudu da istraži Torinsko platno, ali je izjavila da je to za nju prevelika svetinja.

PROCES KONZERVIRANJA

LADISLAVOVA PLAŠTA (1886.–1888.)

U takav ambijent i s takvom pažnjom dopremljen je godine 1886. i zagrebački plašt kralja Ladislava. Dosadašnja iskustva obnova zvonolikih misnica djelatnike Abegg-Stiftunga dovode i do novih spoznanja, koje su bilježili i sa zanimanjem analizirali. Tijekom priprema za temeljitu konzervaciju zaključuju, da je kazula prigodom poklanjanja već bila skrojena u zvonoliku obliku. Kod takve prerade prednji je otvor ostao otvoren. Istodobno je bio ukrašen i zlatnom bortom: naprijed u stilu Querriegela, tj. zlatnim stupom s prečkom zapornicom, a na jednoj strani zlatnim dorzalnim križem te obrubom od istih zlatnih traka.

Prema malim ostacima svilene tkanine bilo je dovoljno dokaza koji potvrđuju rekonstrukciju plašta u kazulu. Plašt je imao polukružni kraj jedne sredovječne zvonolike misnice. Srednji dio obuhvaća 230 cm široku stazu, čija se osnova niti razvija paralelno sa stražnjom sredinom. Ovaj razvoj pokazuju samo fragmenti s pojedinim svinutim rubovima. Široka zlatna borta ukrašava i izrez i sužava otvor plašta.

Gđa Flury uspoređuje Ladislavov plašt sa sačuvanim kraljevskim plaštem Filipa od Švapske (1198.–1208.), jer imaju sličnosti u načinu izrade. Zlatne borte kazule sv. Ladislava uokviruju otvor poput Filipova plašta.

Prerada plašta u zvonoliku misnicu imala je kao posljedicu promjenu oblika odijela, ali se ništa nije promijenilo u polukružnom obliku u prvotnom i konačnom značenju. Pri upotrebi kraljevskoga plašta prednja je strana imala glavno značenje, dok je preradom u misnicu ledna strana postala oglednom i zbog toga je zlatna borta bila premješšana i oblikovana u dorzalni križ. Kod montaže upotrebljavan je crveni svileni konac od kojeg su bili vidljivi ostaci samo na dvama mjestima na prednjemu stupu. Pažljivim promatranjem gđa Flury i njezini suradnici zapazili su promjene prekrivanja i na svilenom materijalu.

Široka svilena staza bila je rezana uzduž stražnje sredine i oba su dijela izvučena jedan iz drugoga tako da modra svila doseže tik do ispod zlatnoga stupa. Na rubu prednjega stupa svila je dvostruka. Zlatna borta, širine 6,5 cm, ovdje je podvrnuta i učvršćena malim bodovima. Te borte i razvoj konca pokazuju da su odrezane samo od prednjeg ruba plašta,

Sl. 5. Lik kraljice prije i nakon konzervacije

budući da rubovi na leđnoj sredini bez rupa pristaju jedan uz drugi.

Novododani su samo likovi kralja i kraljice, kao i sačuvani natpis, apliciran na svilu i podstavu, koji je morao biti dodan posljednji.

Promjene se odnose i na očuvanost. Posebno su vidljivi zahvati prigodom izlaganja plaštakazule. Za Milenijsku izložbu u Budimpešti godine 1986. vidljive su različite tehnike šivenja. Zapaženi su fini, precizni bodovi kojim su pričvršćivani ostaci svile na plavu lanenu podstavu. Originalna je svila tada, sigurno, bila u beznadnome stanju. Slobodno viseće niti osnove spriječile su učvršćenje svilenog materijala i zbog toga su pomno odrezane. Ostaci su pak osobito sitnim bodovima uokolo obrubljeni. Samo na vanjskom rubu čvrstim je pamučnim koncem uzrokovano to da se materijal po rubu poderao i odijelio od lanene podstave, a ostali su samo mnogostruki laneni bodovi.

Prigodom izložbe u Zagrebu u muzeju za umjetnost i obrt godine 1971. popravci su se očito izvodili u najvećoj žurbi. Tada su se izrezale borte i svila s prednje strane i prenijeli radi »poljepšanja« na stražnju, leđnu stranu. U lijevom, donjem dijelu leđne strane ne-

dostaje velik komad podstave. Tom je prigodom podstava učvršćena na prednju stranu, djelomično s bortom, koja je bila odrezana i pokrivena, tako da je vidljiva strana pokazivala dio unutarnje strane prednje podstave.

Analizom stanja, ostacima konca i fotografijom iz godine 1912. utvrđena je jednim znakom promjena opsega poduzeća godine 1971.

Sva ta zapažanja pomogla su pri rekonstrukciji izvornoga stanja i konzervaciji, pri čemu je osobita pažnja posvećena očuvanju originalnog materijala, posebice stoga što se premještana svila i borte iz godine 1971. morala vratiti u svoje prvotno stanje.

Da bi se spriječilo daljnje oštećivanje originalne svile, morali su izdvojiti i popravci iz godine 1896. Time je dobivena i jedna prednost, budući da se tako odvojeni, krhki, svileni materijal mogao temeljito očistiti nakon što se kazula s preostalim dijelovima mogla oprati. Ostaci svile pričvršćeni su zaštitnim kreplinom.

Sa stajališta konzerviranja bile su dvije mogućnosti zaštite kreplinom, i to s dodatnim pamučnim, obojanim materijalom, kao dodatak za izgubljeni materijal svile, ili bez njega.

Takva su mjesta zatim popunjena odgovarajućim materijalom, jer takav dokument, koji se časti i kao relikvija i u budućnosti mora svjedočiti o svojemu cjelokupnom izgledu, zaključila je gđa Mechtilda Flury-Lemberg, glavna voditeljica obnove (sl. 4 i 5).

Plast-kazula, sa stalnim čvrstim metalnim stalkom i dodatnom nutarnjom podlogom, koja ističe obostrano zvonoliki oblik u veličini 150 cm visine, 305 cm promjera i 484 cm opsega, sada je dobio i svoj stalni postav u staklenoj vitrini u sakristiji-riznici, prema nacrtu konzervatora i kustosa zagrebačke katedrale dr. A. Ivandije. Metalni dio vitrine izradio je g. Luka Ivandija, a stolarske su radove izveli Stjepan i Damir Mesarić sa svojim radnicima.

Dojam ovakvog izgleda već je postao simbolom Zagrebačke nadbiskupije, također i detalji, kao što su i uzorci svile, koji postaju podloge i znanstvenih i umjetničkih djela.

Uzorci sa svile Ladislavova plašta slični su materijalu Wolfgangove zvonolike kazule iz katedrale u Regensburgu. Na njoj su ukrasni međuprostori na tkanini ispunjeni jednim od obaju heksagonalnih tipova. Na Wolfgangovoj kazuli nedostaje varijanta sa središnjim medaljonom i palminim cvatom.

Slične primjerke nalazimo zatim na tkaninama u Londonu i u Beču, od kojih londonska tkanina potječe iz Regensburga, dok je na primjercima u Beču vidljiva i treća varijanta sesterokuta.

Najsličniji primjeri pronađeni su prigodom konzerviranja tkaninom iz Bamberga, a i njezino datiranje u 11. st. odgovara razdoblju zvonolike kazule kralja Ladislava.

Možda se i zbog toga i mjesto podrijetla njena veza smješta u ove prostore. No, brojnost benediktinskih samostana na hrvatskoj obali u to doba, te spomenuti likovi i oblik hrvatske krune otvaraju mogućnost da je mjesto izrade i na našim prostorima. Vjerujemo da će se ubrzo povijesna istraživanja i s tom temom.

Zvonoliki oblik kazule također je rijetkost, koji se, osim pojavom baroknoga kroja misnice, i pojmom »vestis« posve isključio iz upotrebe. Zvonolika, gotička, kazula razvila se iz romaničkog oblika, a koji je bio prihvaćen i preuređen oblik odjeće bogatih Rimljana. Romanički se oblik u tijeku obreda, zbog funkcionalnosti te znakovitih pokreta ruku sve više skraćivao. No, i radi praktičnosti pri oblačenju,

budući da su se romaničke i gotičke misnice »dogotavljale« na svećeniku neposredno prije pripreme za sv. misu.

Kazule zvonolika oblika među kakve se ubraja i naša zvonolika kazula iz Ladislavova plašta su stoga rijetkost. Iz 11. st. nalazimo takvu kazulu u Salzburgu pod nazivom »kazula sv. Vitala«. Zelene je boje i izrađena je od samta, a ukrašena draguljima i zlatnim bortama. Oblačila se samo za izvanredne blagdane.

U Hildesheimu se nalazi zvonolika kazula biskupa Bernharda i čuva se u župnoj crkvi sv. Godeharda. Tamnomodra se boja pod utjecajem svjetla prelijeva u ljubičastu, a karakteristična je po svojim ukrasima.

Zvonolika kazula iz 12. st. nalazi se u cistercijskom samostanu sv. Pavla u Lavanttalu. Ukrašena je poput plašta sv. Stjepana iz godine 1035., s likovima iz Starog i Novog zavjeta, ali i likovima domaćih svetaca i znamenitih ličnosti. Kvadratična polja na toj kazuli, te medaljoni po rubu kazule tvore oslikanu »kupolu«, koje su se i kasnije počele i graditi i oslikavati u stilu i pravoga plašta od tekstilnog materijala, isto kao što je pod crkava i svećanih dvorana preuzeo motive sagova. Tako je, sakralni tekstilni fond postao njihov predložak izvođača velebnih arhitektonskih zdanja.

Pa i relikvije su se počele štovati na sličan način. Ranokršćanski grobovi mučenika postali su mjesta molitve i okupljanja. U njihovoj su blizini htjeli počivati i ostali vjernici, pa su se tako stvarale polukružne, grobišne esadre. Nad njima su se zidale prve bazilike u ranokršćanskome stilu, iz kojih se razvio romanički stil koji ima svoj uzor u Knjizi Otkrivenja sv. Ivana, a zatim su se razvijali i drugi stilovi.

Nakon Drugog vatikanskog sabora sakralno ruho, posebice misnica, poprima svećaniji kraj sve sličniji zvonolikoj misnici, koju nazivamo »boromejka«. Njihov oblik svojom širinom, slobodnim linijama nabora daje posebno svečan izgled pri obredu.

Zahvaljujemo autorici teksta i Uredništvu na dopuštenju objavljivanja dijela izvornoga znanstvenog rada tiskanog u 39. godištu časopisa PERISTIL – zborniku radova za povijest umjetnosti (Zagreb, 1996)

Jonatan PLEŠKO

FOTOGRAMETRIJSKO SNIMANJE KATEDRALE

Metodu izmjere koja ne zahtijeva neposredni pristup objektu nazivamo fotogrametrijom.

Fotogrametrija je grana znanosti koja povezuje fiziku elektromagnetskog zračenja preko optike i skeniranja s kemijskim procesima zapisa na fotosloj (fotokemija) ili elektromagnetskim zapisom stanja objekta u vremenu i prostoru.

Rekonstrukcijom procesa snimanja analognim ili analitičkim metodama uspostavlja se model objekta koji se može interpretacijom istraživati i mjeriti.

Počeci fotogrametrije povezuju se s Aristotelom (384–322 prije Krista), Leonardom da Vincijem (1452–1519) i J. H. Lambertom (1728–1777).

Primjena fotogrametrije za izradu planova arhitektonskih i građevinskih objekata počinje s A. Maydenbauerom (1834–1921) koji je 1885. osnovao prvu u svijetu fotogrametrijsku službu (Kgl. Preussische Messbildanstalt).

U nas, nedavno smo održavanjem međunarodnog znanstvenog skupa »100 godina fotogrametrije u Hrvatskoj« obilježili izlaženje knjige »Fotogrametrija i praktični dio tahimetrije« autora Franje pl. Kručića (Križevci 1897.).

Na Tehničkom fakultetu u Zagrebu već 1942. osnovan je Zavod za fotogrametriju sa zadaćom uvoditi fotogrametriju u praksu Hrvatske. Danas Zavod posluje na Geodetskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i sa suvremenom opremom i osposobljenim stručnjacima rješava najzahtjevnije fotogrametrijske zadaće.

Katedralu je Zavod prvi puta snimao 1966. god. u sklopu uređenja prostora ispred Katedrale i Kaptola. Snimljeno je zapadno pročelje s oba zvonika i izrađen nacrt u mjerilu 1:200 (objavljeno u »Naša Katedrala 1« 1998.).

U pripremi za obnovu zapadnog pročelja Odbor zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale naručio je izradu detaljnog nacрта sa strukturom zidanja, za mjerilo 1:50, koji je trebao poslužiti za »inventarizaciju« kamena.

Snimanje 1995. izvršeno je kad je pročelje već bilo pod skelom i snimkama je obuhvaćena i balustrada tek obnovljene prve galerije. Pri kartiranju kamene strukture zidanja korištene su i fotogrametrijske snimke iz 1966. za dopunu skelom zaklonjenih detalja. Da bi se izbjegle buduće poteškoće koje stvara postavljena skela, predložili smo snimanje preostalog dijela katedrale zajedno sa zvoncima dok još nema skele. Odbor je prihvatio prijedlog pa su tokom 1996. i 1997. izvršena fotogrametrijska snimanja oba zvonika i preostalih dijelova zidnog plašta katedrale. Za snimanje zvonika razrađena je posebna tehnika snimanja i kasnije obrade podataka (prema saznanju autora nigdje dosad primijenjena).

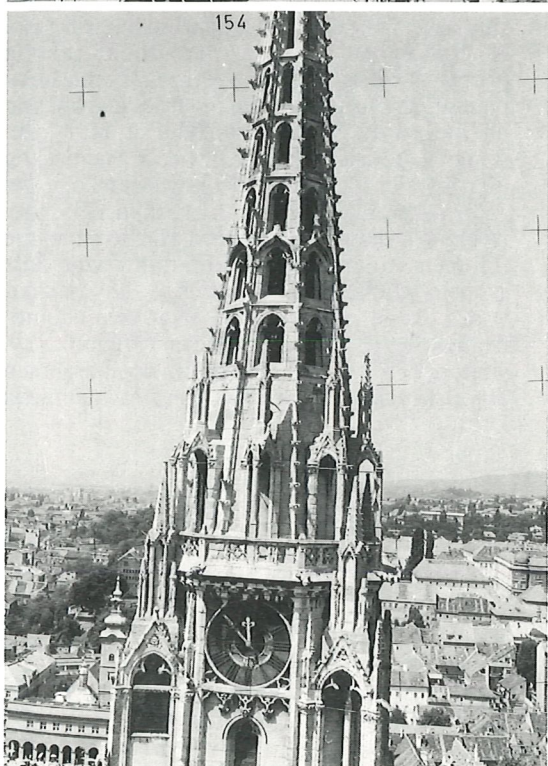
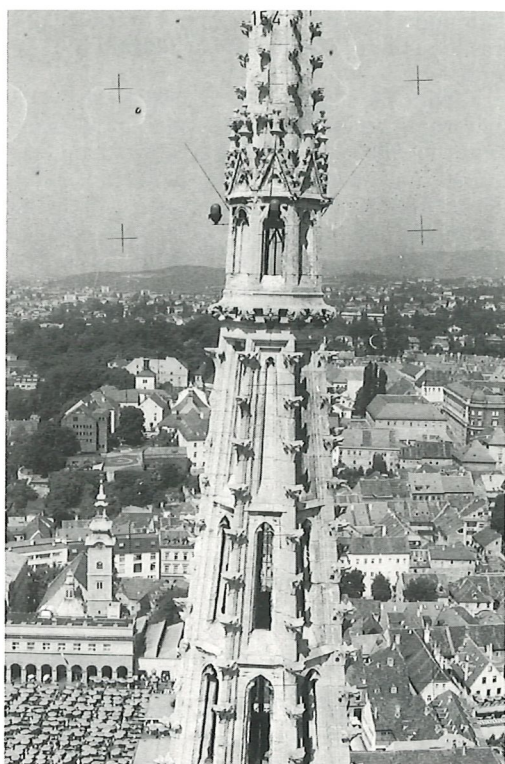
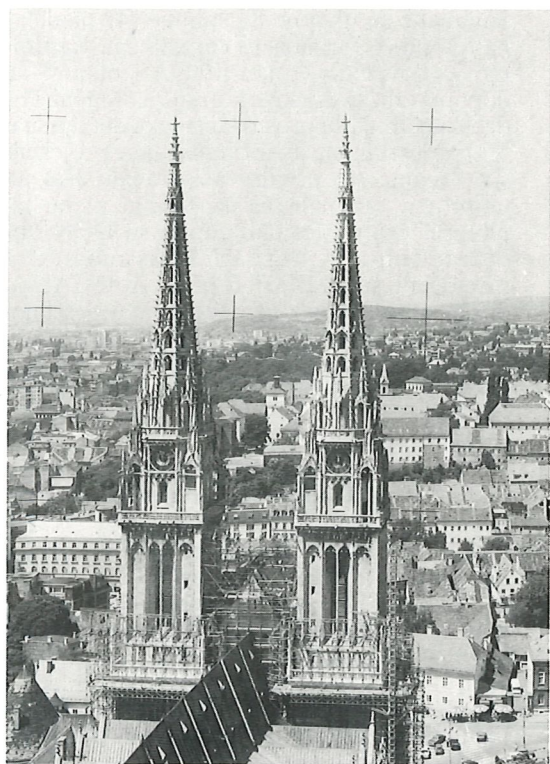
Projektom snimanja zamišljena je simulacija aerofotogrametnjskog snimanja u nizu s tim što je smjer niza vertikaln u prostoru. Helikopter bi se trebao jednoliko uspinjati uz stranu zvonika na približnoj udaljenosti 18 m (što bi osiguralo mjerilo snimanja 1:300), a snimatelj bi ciljanim snimanjem s približno horizontalnom osi snimanja osigurao preklapanje uzastopnih snimaka po vertikali od 65% (u aerofotogrametriji to je uzdužni preklap).

Snimanje je izvedeno iz helikoptera MUP-a Hrvatske mjernom fotogrametrijskom kamerom MK70 Hasselblad ($f = 60$ mm). Letjelicu je preko Odbora osigurao gosp. Z. Rukavina, a dozvolu za snimanje iz zraka Državna geodetska uprava (gosp. S. Štambuk).

Analiza probnog snimanja koje je izvršeno 18. 05. 1996. pokazala je presitno mjerilo snimka (cca 1:500) i neujednačenost preklapanja.

31. 05. 1996. snimljene su sve vanjske strane oba zvonika. Vrsni pilot letjelice gosp. B. Barić vodio je helikopter mjestimično i na 15 m od zvonika, a snimatelj gosp. R. Rodbinić sjedeći na pragu otvorenih bočnih vrata ostvario je izvršno »uzdužno preklapanje«.

Mjerilo snimanja variralo je od 1:250 do 1:360 što je idealno za uvjete pod kojima je

Sl. 1. Snimke iz helikoptera

snimanje izvršeno i opremu koja je bila na raspolaganju. Snimljeno je ukupno 130 snimaka.

Orijentacijske točke signalizirale su se papirnatim značkama priljepljenim na kamen zida na dijelovima zvonika koji su bili dostupni, a izabrani su i dobro definirani detalji. Koordinate i visine orijentacijskih točaka određene su metodom višestrukog presjeka naprijed s operativnog poligona koji je postavljen oko katedrale i vezan na gradsku poligonsku mrežu. Operativni poligon služio je i za sva ostala geodetska mjerenja osiguravajući jedinstveni koordinatni sustav za sva kasnija kartiranja.

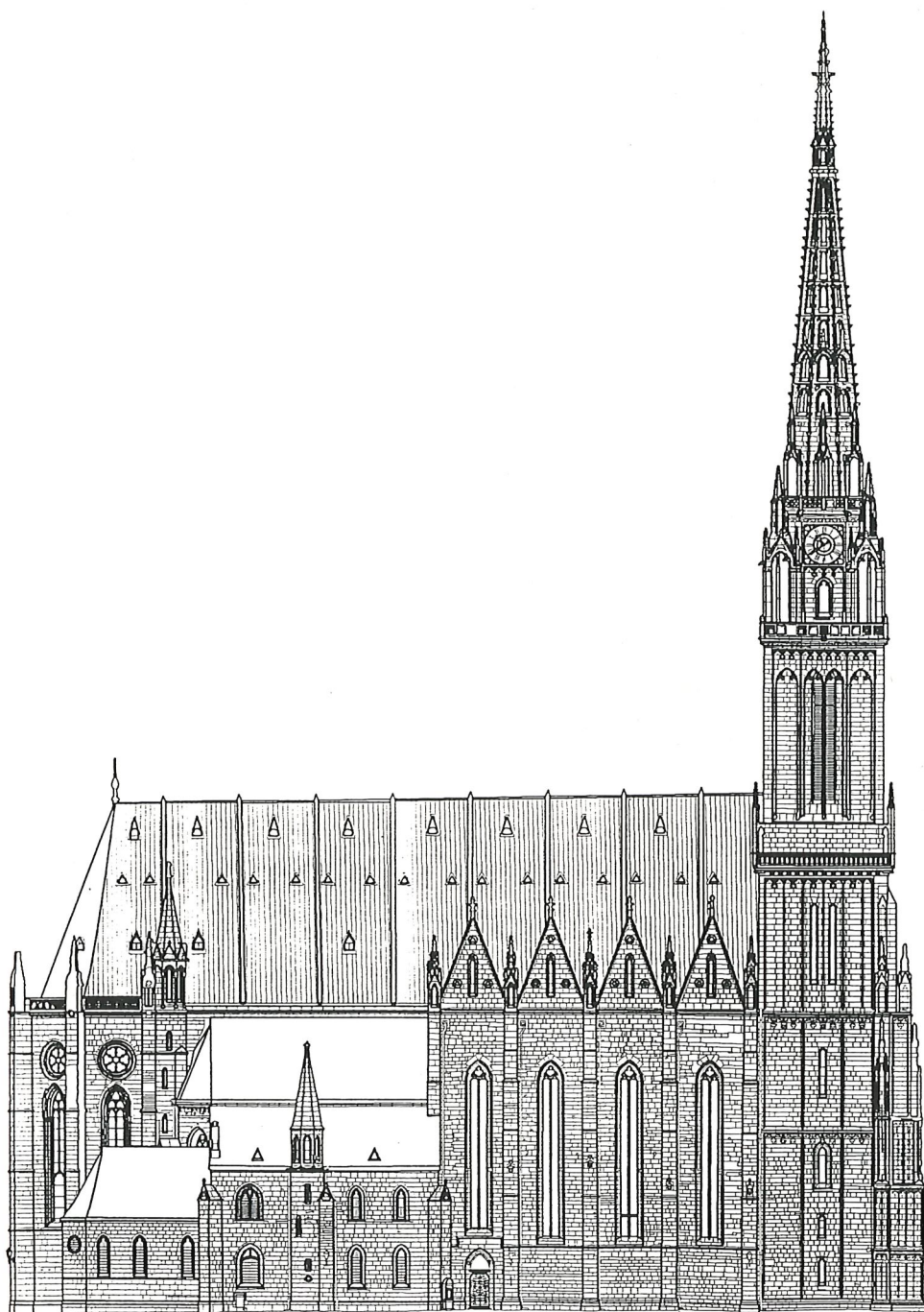
Snimke su izmjerene u analitičkom stereoinstrumentu Aviolyt (BC3) tvrtke Leica (deklarirane preciznosti 1 mikrometar). Vertikalni nizovi svih snimljenih strana (6) preko zajedničkih točaka, što orijentacijskih, što veznih, povezani su u cjelinu izjednačenjem metodom bloka programom ORIENT (TU Beč). Posebnost primijenjene metode je i u tome što su se za vezne točke birali preslikani detalji u dalekoj pozadini (prozori na zgradama oko Zrinjevca, Petrinske, Trga Hrvatskih velikana, Vlaške, Kaptola, Gornjeg grada i Illice) što je omogućila metoda mjerenja (Aviolyt kao monokomparator). Izborom takvih točaka osigurala se sigurnost orijentacije snopa zraka kojeg definira svaka pojedinačna snimka posebno u vršnim dijelovima zvonika gdje bi snopovi zraka prema detaljima samo na zvoniku bili znatno suženi. Izjednačenjem svih mjerenja odjednom određene su osim koordinata veznih točaka i koordinate svih snimališta (budućih projekcijskih središta). Homogenost tako dobivenog sustava najbolje je verificiran pri kartiranju nacрта sve četiri strane sjevernog zvonika, gdje na vezama između modela susjednih strana zvonika nije bilo uočljivog neslaganja.

Snimanje zidnog plašta izvedeno je sa zemlje i okolnih dostupnih zgrada fototeodolitima Photheo 19/1318 i UMK 10/1318 tvrtke Zeiss.

Snimljene su ukupno 84 snimke (42 modela) na fotoploče formata 13 cm x 18 cm. Kartiranje je dovršeno (rujan 1999.) i planovi se dopunjavaju za dijelove koji su zaklonjeni. Podaci kartiranja su prostorni (točke detalja su u 3D) projicirani na unaprijed zadane projekcijske ravnine što osigurava ispravnu sliku na monitoru računala ili iscrtanom planu na ploteru. Izvorni formati zapisa su DGN MicroStation-a i ATL KLT Associates, a prevedeni su u DXF format AutoCAD-a. Svaka strana zvonika kartirana je u posebnoj datoteci koje se mogu preklapati, objediniti i na monitoru računala promatrati u drugoj željenoj projekcijskoj ravnini ili perspektivi. Gustoća kartiranog detalja i točnost odgovaraju mjerilu plana 1:50.

Treba odati priznanje Odboru što je prihvatio još neispitanu fotogrametrijsku metodu ocijenjujući je izvedivom. Kroz ovaj zadatak Odbor je zadužio i znanost i struku što je omogućio primjenu i provjeru novih metoda za rješavanje tehničkih problema. Zasluga je i gosp. Z. Rukavine člana Odbora što je od MUP-a Hrvatske ishodio korištenja helikoptera.

Moja je prvotna zamisao bila izvesti snimanje iz balona jer on leti mirnije (nema vibracija) i sporo što bi osiguralo tzv. ciljano snimanje. Međutim baloničari su uvjerali gosp. Z. Rukavinu u visoku rizičnost takvog pothvata zbog stalnih vjetrova i opasnosti naletanja balona na zvonike. Tako je izbor pao na helikopter. Voljnost MUP-a Hrvatske, pomoći, podsjeća me na izvješće njemačkog obavještajca za vrijeme drugog svjetskog rata: »Hrvatsko zrakoplovstvo 15. ožujka 1943. god. izvelo je s visine 2000 metara zračno snimanje terena na kojem će se izvoditi radovi izgradnje svetišta Majke Božje Bistričke«. Izvješće navodi i drugu pomoć akciji »Nadasve« domobranskog generala Štancera (Vjesnik, 29. studeni 1997.). Očuvanje kulturnog nasljeđa u Hrvatskoj očito nije više briga samo institucija kulture.

Sl. 2. Fotogrametrijska snimka sjevernog pročelja

Branko CRNKOVIĆ

DESETA GODIŠNJICA RADA STRUČNOG I RADNOG ODBORA ZA OBNOVU ZAGREBAČKE KATEDRALE

U mjesecu studenom ove godine navršava se deset godina rada stručnog i radnog odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale. Naime, 5. studenog 1990. godine predsjednik Odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale Msgr. Dr. Đuro Kokša, biskup, imenovao je nadzorne organe za radove obnove zagrebačke katedrale i njihove dužnosti. Za predsjednika stručnog i radnog odbora imenovan je akademik Andro Mohorovičić, a za tajnika Msgr Josip Klarić, prokustos katedrale.

Za nadzorne organe nad radovima obnove zagrebačke katedrale imenovani su:

Zvonimir Rukavina, dipl. inž, građ.

Dr. Branko Crnković, sveuč. prof.

Dr. Ivo Podhorsky, dipl. inž. građ.

Posebna zaduženja imenovanih jesu:

Zvonimir Rukavina

- sastavlja dopise i podneske, te vrši radnje potrebne za izdavanje građevinske dozvole za radove obnove zagrebačke katedrale
- vrši nadzor nad izvođenjem svih ugovorenih radova
- kontrolira kvalitetu veznog materijala
- kontrolira realizaciju dogovorene tehničke koncepcije
- vrši kvalitativno i kvantitativno preuzimanje izvedenih radova
- potpisuje gradilišne dokumente, t. j. građevinski dnevnik i građevinsku knjigu, te obračunske situacije izvođača
- upisuje u građevinski dnevnik svoje uvidaje, nalaze, uputstva i naloge izvođaču

Dr. Branko Crnković

- određuje vrstu kamena koji će se koristiti za radove obnove katedrale
- pregledava kamen u ležištu u kamenolomu, kamen u radionici prije obrade, te obrađeni kamen prije ugradbe
- određuje vezno sredstvo za kamen po vrsti i kvaliteti
- određuje sidra za međusobno povezivanje, sidrenje kamenih elemenata i to po vrsti i kvaliteti materijala
- ispituje trošnost kamenih elemenata objekta i određuje veličinu zahvata, t. j. da li je potrebna djelomična i kolika ili potpuna zamjena dotičnog kamenog elementa
- upisuje u građevinski dnevnik svoje uvidaje, nalaze, naloge i uputstva izvođaču

Dr. Ivo Podhorsky

- vrši pregled statičke sigurnosti kod izvođenja skele za radove na objektu
- vrši pregled statičke sigurnosti elemenata objekta koji su veoma trošni, te daje potrebne upute o njihovoj demontaži
- određuje potrebne veze kamenih elemenata metalnim sidrima i to njihov oblik, položaj u elementu i broj komada, te vezu kamenih elemenata mokrim veznim sredstvom u smislu statičke potrebe za sigurnost konstrukcije i objekta
- upisuje u građevinski dnevnik svoje uvidaje, nalaze, naloge i uputstva izvođaču

Osim navedenih dužnosti, pravo i dužnost nadzornih organa je i da obustavi izvođenje radova, ako se utvrdi da se radovi izvode protivno tehničkim uvjetima ili odredbama ugovora, te o tome odmah obavijesti izvođača i investitora.

Imenovanju stručnog i radnog odbora prethodilo je osnivanje Odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale. Odbor je 1987. godine osnovao zagrebački nadbiskup Kardinal Franjo Kuharić. O osnivanju, sastavu i radu toga Odbora pisao je Msgr Josip Klarić (Odbor zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, NAŠA KATEDRALA 2/1999).

U odnosu na osnovani Odbor sa zakašnjenjem od tri godine Skupština Grada Zagreba donijela je 25. travnja 1990. godine Odluku o osnivanju Odbora za praćenje obnove zagrebačke katedrale. Odluku je potpisao predsjednik Skupštine dr. Mato Mikić. Prema toj odluci Odbor ima predsjednika i 27 članova. Za predsjednika Odbora imenovan je akademik Andro Mohorovičić. Dvanaest članova u Odbor je trebala imenovati Zagrebačka nadbiskupija, a po jednog člana trebali su delegirati (»Službeni glasnik« br. 17/1990.):

1. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti,
2. Zagrebačko sveučilište iz redova profesora Arhitektonskog fakulteta,
3. Turistički savez – Zagreb,
4. Odbor Skupštine Grada Zagreba za uređenje i revitalizaciju Gornjeg Grada i Kaptola,
5. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture,

6. Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu,
7. Gradski komitet za prosvjetu, kulturu i znanost,
8. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture,
9. Gradski komitet za prostorno uređenje i komunalne poslove,
10. Društvo povjesničara SR Hrvatske,
11. Društvo konzervatora SR Hrvatske,
12. Društvo arhitekata Grada Zagreba.

Spomenimo još članak 6. te Odluke koji glasi:

»Za izvršavanje poslova i zadataka iz člana 2. ove odluke osigurat će se Odboru društvena sredstva preko Republičke samoupravne interesne zajednice kulture i Udružene samoupravne interesne zajednice kulture Grada Zagreba i sredstava Zagrebačke nadbiskupije u omjerima odnosno iznosima što će biti naknadno utvrđeni.«

Rad glomaznog Odbora prema odluci Skupštine Grada Zagreba omele su ratne prilike, a društvene promjene izmijenile su djelomice institucije navedene u članu 3. odluke. Sljednice bivših državnih i gradskih institucija preuzele su obaveze odluke donešene 1990. na Skupštini Grada Zagreba. Usprkos ratnim nedaćama rad Stručnog i radnog odbora, kao i obnova katedrale, kontinuirano su trajali svih proteklih deset godina (Zvonimir Rukavina: O obnavljanju katedrale od 1990. do 1997. godine – NAŠA KATEDRALA 1/1998, Zvonimir Rukavina: O obnavljanju katedrale u 1998. godini – NAŠA KATEDRALA 2/1999, Zvonimir Rukavina: O obnavljanju katedrale u 1999. godini – NAŠA KATEDRALA 3/1999).

Članovi stručnog i radnog odbora (g. Z. Rukavina, g. B. Crnković i g. I. Podhorsky) na sjevernom tornju zagrebačke katedrale (ljetu 1994.)

DAROVATELJI ZA OBNOVU KATEDRALE

(III. dio iz 1999.)

– od broja 3. NAŠE KATEDRALE

do izlaska iz tiska broja 4.

AD ELECTRONIC, Čakovec
 DJEČJI VRTIĆ RIJEKA, Rijeka
 VJEKOSLAV FABRIŠ, Korčula
 Dr DUŠICA GAZDIĆ-KVAKAN, Čakovec
 NIKOLA HAĐASIJA, Bjelovar
 HPT.-HRV. POŠTA I TELEKOM., Zagreb
 HRVATSKO GEODETSKO DRUŠTVO, Zagreb
 INSTALOMARKET d.o.o., Požega
 MEDIA-PODUZEĆE, Čakovec
 MINERVA d.o.o., Bjelovar
 OSN. ŠK. VJENCESLAV NOVAK, Zagreb
 KUGLAČKI KLUB POŠTAR, Zagreb
 ANITA SAMBOLIĆ, Zagreb
 ĐURĐICA SETNIK, Donji Kraljevec
 DINO SIĆ, Selnja
 IVANKA ŠIKIĆ, Zagreb
 ANTE SMOLIĆ, Varaždin
 PAULA SUNIĆ, Zagreb
 VELIMIR SUNIĆ, Zagreb
 MARIJAN TAUCER, Zagreb
 TIM NOVAK, Zagreb
 NEDILJKO BEŠLIĆ, Zagreb
 Mr. J. MANGELSDORF, East Melbourne, Australija
 CROATIAN CATHOLIC PARISH, San Jose, USA
 IVAN, KOŠ, Novska
 OBITELJ ŠKVORC, Zagreb, Špansko
 MUAREM ALITI, Požega
 MIROSLAVA AUGUSTINOVIĆ, Zagreb
 AUTO KUĆA SLUKIĆ, Nedelišće
 AVORATO d.o.o., Varaždin
 ANICA BABIĆ, Čakovec
 Dr VLADIMIR BABUŠ, Zagreb
 FRANJO BAČAN, Varaždin
 MARIJA BAKOVIĆ, javni bilježnik, Zagreb
 GABRIJEL BAKŠAJ, Zagreb
 IVAN BALOG, Donja Dubrava
 MILAN BASIĆ, Zagreb
 VLADIMIR BAUER, Varaždin
 BEBER d.o.o., Samobor
 JASMINKA BEDEKOVIĆ, Zagreb
 BRANKO BENČEK, Varaždin
 DRAGO BERIĆ - KIOSK, Zagreb
 Dr MATIJA BERLJAK, Zagreb
 BINEL d.o.o., Jastrebarsko

Mr. BISERKA BINGULA - LJEKARNA, Jastrebarsko
 BRUNO BRLEK, Zagreb
 BORIS BUZNANČIĆ, Zagreb
 OBITELJ BROZD, Varaždin
 TOMISLAV CAPAN, Zagreb
 CENTAR ZA VOZILA HRVATSKE, Zagreb
 CIBONA - KOŠARKAŠKI KLUB, Zagreb
 S. MIKULIĆ COLOR M, Velika Gorica
 KREŠIMIR COPIĆ, Dugo Selo
 JELENA CRNKOVIĆ, Zagreb
 FRANJO i TEREZIJA CRNJAC, Zagreb
 CROATIAINSPECT d.d., Zagreb
 CRTORAD d.o.o., Varaždin
 TOMO ČUPAR, Varaždin
 FRANJO ČALOPEK - U. O. »FRENKI«, Čakovec
 Msgr Dr VELIMIR ČAPEK, Citte del Vaticano, Italija
 D. BABA OGHLI »TEXAS«, Varaždin
 OBITELJ DAMIŠ, Čakovec
 Dr VIKTOR JOSEF DAMMERTZ, Bisci, Augsburg, Njemačka
 VLADO DARABUŠ, Varaždin
 ILIJA DILBER, Zagreb
 STJEPAN DILBER, Zagreb
 DJEČJI VRTIĆ RADOŠT, Jastrebarsko
 DUBRAVKA DOBŠA, Zagreb
 DOM SOC. SKRBI ZA STARIJE
 I NEMOĆNE OSOBE, Varaždin
 DOM UMIROVLJENIKA PEŠČENICA, Zagreb
 DOM ZDRAVLJA, Jastrebarsko
 DOM ZDRAVLJA, Požega
 DOM ZDRAVLJA, Samobor
 DP LIPA NOVI MAROF, Novi Marof
 KORNELIJA DRETAR, Varaždin
 DTTC d.o.o. KONZULTING, Varaždin
 DUČAKIJEVIĆ d.o.o., Varaždin
 SNJEŽANA DUČKIĆ, Zagreb
 MELANIJA DUIĆ, Varaždin
 MANDA DUJMOVIĆ, Švicarska
 KOMUNALNO PODUZEĆE DUKOM, Dugo Selo

DVD »ŠESTINE«, Zagreb
 ĐIROCOM d.o.o., Varaždin
 ENERGOING d.o.o., Varaždin
 JOSIPA FRISČIĆ, Lepoglava
 FUCHS MAZIVA d.o.o., Samobor
 BARBARA GAJDEK, Zagreb
 IVICA i PALMO GELO, Zagreb
 GIMNAZIJA »A. G. MATOŠ«, Samobor
 BISERKA GLASNOVIĆ, Zagreb
 MARTA GLASNOVIĆ, Požega
 Dr NADA GLAVAŠ, Čakovec
 PETAR GOJEVIĆ, Osijek
 DRAGUTIN GOTIĆ, Varaždin
 GRAD POŽEGA - GRAD
 POGLAVARSTVO, Požega
 GRADSKA TRŽNICA VARAŽDIN,
 Varaždin
 GRADSKO KAZALIŠTE, Požega
 TONI GRBELJA - Stolarska radionica,
 Zadar
 JURAJ GRGEČIĆ, Samobor
 JOSIP GUDLIN - Kožna galanterija,
 Varaždin
 IVICA HAJDUK, Zagreb
 HERZ d.d. POŽEGA, Zagreb
 NEVENKA HOJSAK, Bednja
 STEFAN i NEVENKA HOPP, Zagreb
 HP - HRV. TELEKOMUNIKACIJE,
 Zagreb
 HRVATSKE ŠUME - UPRAVA ŠUMA,
 Karlovac
 INSTALO MARKET d.o.o. i RAJIĆ,
 Požega
 IV. OSN. ŠKOLA, Varaždin
 J. M. POLJAK, d.o.o., Samobor
 Dr JOSIP JAKŠIĆ, Zagreb
 STIPO JULARIĆ, Sveta Nedjelja
 JANJA JURČIĆ, Zagreb
 ILIJA JURKOVIĆ, Embleton, WA, USA
 MARA KARAMATIĆ, Samobor
 RUŽA KISIĆ - Frizer, Zagreb
 ANTUN KLARIĆ, Varaždin
 Msgr JOSIP KLARIĆ, Zagreb
 MLADEN KLASIĆ, Križevci
 IVAN KOCIJAN, Požega
 Mr. Ph. ZDRAVKO KOCIJAN, Ivanec
 FRANJO KOS, Donja Zelina
 PAVICA KOTARAC, Zagreb
 IVAN KOŽAR, Bjelovar
 ŽARKO KRALJIĆ, Varaždin
 Dr NEVENKA KRČMAR, Čakovec
 KREDITNA ZADRUGA UNISONIC,
 Varaždin
 KRILA d.o.o., Velika Gorica
 TVORNICI STAKLA KRISTAL DC,
 Samobor
 EDUARD KRIŽAJ, Zagreb
 ANTONIJA KRIZANČIĆ, Zagreb

MILIVOJ KUJUNDŽIĆ, Zagreb
 KUNO d.o.o., Samobor
 Dr HERBERT LUKIĆ, Stuttgart, Njemačka
 LJEKARNA SAMOBOR, Samobor
 LJEKARNE RAJIĆ, Požega
 MATE LJUBIČIĆ, Zagreb
 MAG-COMMERCE, Čakovec
 MILAN MAJETIĆ, Sesvete
 DINO MAJNARIĆ, Križevci
 MALTAR d.o.o., Varaždin
 LJILJANA MARIĆ, Kaptol
 STIPICA MARKIĆ, Požega
 DARINKA MARKOVIĆ, Zagreb, Gračani
 JANKO i MILKA MARTINIĆ, Kamanje
 BORIS MARTINOVIĆ, Samobor
 JOSIP MASLAČ, Vrbovec
 MATIČNI URED, Prelog
 Ing. grad. MIRA MATOŠEVIĆ-ČOLIĆ,
 Zagreb
 MEDIA - POD. ZA TRG. I USLUGE,
 Čakovec
 MEDICINSKA ŠKOLA S P. O., Varaždin
 KATICA MEŠTROVIĆ, Velika Gorica
 METAL-MONT, d.o.o., Dugo Selo
 IVAN MIKLENIĆ, Zagreb
 JASNA MIŠIR, Kupljenovo
 MLIN MUZEK d. d., Ivanić Grad
 Dr IVO MOHORIĆ, Varaždin
 JANKO MORIĆ, Velika Gorica
 ZDENKA MRAVUNAC, Zagreb
 MS COMMERCE d.o.o.,
 Trnovec Bartolovečki
 Ing. ANICA MUDRI, Zagreb
 MARIJAN MUDRI, Zagreb
 SPOMENKA MUHA, Čakovec
 NANA - S. A. N. d.o.o., Samobor
 ANĐELKO NIKOLOVSKI - Pekar, Zagreb
 ANKA NOVAK-BERGER, Zagreb
 Dr BRANKA OPAČIĆ, Varaždin
 OSN. ŠK. ANTUNA KANIŽLIĆA, Požega
 OSN. ŠK. DOBRICA CESARIĆ, Požega
 OSN. ŠK. JULIJA KEMFA, Požega
 OSN. ŠK. VJENCESLAV NOVAK, Zagreb
 FRANJO i NADA PAČIĆ, Stuttgart,
 Njemačka
 ALOJZIJE PAKRAC, Radovan
 PARTNER BANKA d.d., Zagreb
 ŽELJKO PAVIČIĆ, Draganići
 PENNY, Čakovec
 LJUBICA PILJAK, Zagreb
 NEDELJKO PINTARIĆ, Zagreb
 OBITELJ PODVORAC, Zagreb
 DAMIR POLJAKOVIĆ, Čakovec
 DANIJELA BRDARIĆ
 POSTMODERNA, Samobor
 ZLATKO PREKRAT, Samobor
 Dr MIHAELA PREPROTIĆ - Spec. Ord.,
 Jastrebarsko

BOŽIDAR PROŠINEČKI, Zagreb
 MIJO PROSINEČKI, Zagreb
 ZELJKO PROSINEČKI, Zagreb
 Dr. GEORGE, J. PRPIC, Euclid, OH, USA
 STJEPAN PTICEK, Jastrebarsko
 PUČKO OTVORENO UČILIŠTE,
 Velika Gorica
 MARIJA i STJEPAN RADON, Zagreb
 KREŠIMIR RAGUŽ, Požega
 Dr. ADALBERT REBIĆ, Zagreb
 REVIDICON d.o.o., Varaždin
 RIVA GRUPA d.o.o., Dugo Selo
 Dr JOSIPA RUKAVINA-HOLEN,
 Velika Gorica
 RUŽA VEZ d.o.o., Zagreb
 SAM. KOL. s.p.o., Samobor
 ĐURĐICA SETNIK, Donji Kraljevec
 SIGA d.o.o., Varaždin
 JOSIP SKUHALA, Varaždin
 BRANKO SLUNJSKI, Varaždin
 KATICA SLUNJSKI, Varaždin
 ANTE SMOLIĆ, Varaždin
 SREDNJA ŠKOLA, Jastrebarsko
 Msgr VLADIMIR STANKOVIĆ, Zagreb
 MIJO STEPANIĆ, Velika Gorica
 PAULA ŠUNIĆ, Zagreb
 PAVAO ŠATRAK, Sesvete
 SLAVICA ŠIMEK, Zagreb
 MARIJA i JOSIP ŠTEFULJ, Varaždin
 BRANIMIR ŠTIMAC, Zagreb
 NEVENKA ŠTIVIĆ, Zagreb
 Prof. Dr. IVAN ŠTIVIĆ, Zagreb
 MARIJA ŠULAVA, Zagreb
 SUMARSKI INSTITUT, Jastrebarsko
 TEHNIČKA ŠKOLA, Daruvar
 VESNA VALENTIĆ - TEHNOFILTER,
 Vukovina
 TEKSITLNA ŠKOLA, Varaždin
 JURAJ TEŽAK, Fislisbach
 DANICA TOMIĆ, Leopglava
 Dr BRANKA TOPINKA, Varaždin
 Preč. MIRKO TOTVIĆ, Zagreb
 STJEPAN TRATNJAK, Novo Selo Rok,
 Čakovec
 VERONIKA TURK, Samobor
 UNIŠPED d.o.o., IMPORT-EXPORT,
 Varaždin
 URED ZA OBRANU, Požega
 Dr ROKO UVODIĆ, Zagreb
 VARKOM d.d., Varaždin
 NOGOMETNI KLUB VARTEKS,
 Varaždin

VATROGASNA ZAJEDNICA VŽ.
 ŽUPANIJE, Varaždin
 VETERINARSKA STANICA, Jastrebarsko
 VETERINARSKA STANICA d.d.,
 Varaždin
 PERO VIDOVIĆ, Čakovec,
 VIGO d.d., Varaždin
 ŠTEFANIJA VINCEK, Varaždin
 ALBERT ZOVAK, Velika Gorica
 Msgr IVAN VRAGOVIĆ, Zagreb
 MISKO ZRNIĆ - SERVIS PLUS, Gradina
 ANAMARIJA ZUPAN, Samobor
 PETAR i MARA ŽULIČEK, Strmec
 Šamoborski
 ŽUPANIJSKA SKUPŠTINA, Varaždin
 DINATRONIC d.o.o., Vrbovec
 EKONOMSKA ŠKOLA, Velika Gorica
 GORICA d.d. Hotel.-ug. poduzeće,
 Velika Gorica
 JURAJ KONTENT, Zagreb
 METAL-REZ d.o.o., Velika Mlaka
 NOGOMETNO SREDIŠTE, Velika Gorica
 OBITELJ PRETKOVIĆ, Koprivnica
 TRUSA PUŠIĆ, Zagreb
 OSTOJA SLIJEPCÉVIĆ, Velika Gorica
 MARIJA i JOSIP TOTH, Zagreb
 ZENUNI MEMETALI CAFFE BAR,
 Velika Gorica
 MIROSLAVA AUGUSTINOVIĆ, Zagreb
 NEVENKA BRKIĆ, Zagreb
 MARIJA BRLEK, Zagreb
 IVAN ČACULOVIĆ, Samobor
 VLADKA FERJANIĆ, Samobor
 ZLATA GAŠPAR, Donja Stubica
 MILAN GLAVAČ, Donja Stubica
 KAMEN PUČIŠĆA d. o. o., Pučišća
 KONCERTNA DIREKCIJA, Zagreb
 ELVIRA KORAK, Zagreb
 MILIVOJ KUJUNDŽIĆ, Zagreb
 STJEPAN KURTANJEK, Vrbovec
 LADO - Ansambl nar. ples. i pj., Zagreb
 MILAN MAJETIĆ, Sesvete
 DARINKA MARKOVIĆ, Zagreb, Gračani
 MARIJAN MUDRI, Zagreb
 MATILDA NAGLIĆ, Thomson, Ohio,
 USA 44086
 DRAGO NORŠIĆ, Samobor
 STJEPAN PEJAK, Velika Gorica
 ZLATA SLANEĆ, Zagreb
 SREDNJA ŠKOLA, Vrbovec
 MARIJANA ŽARAK, Zagreb

Uz imena ovih darovatelja postoji i velik broj darovatelja čija imena nisu poznata ili oni sami ne žele da im se ime spominje.

Svim darovateljima znanim i neznanim, ali iskrenim prijateljima naše katedrale, zahvaljujemo. Katedrala je prvi i najveći spomenik vjere i kulture hrvatskog naroda i zato svaki dar za njezinu obnovu ujedno je doprinos za obnovu domovine i tako višestruko vrijedan.

CROATIA OSIGURANJE

utemeljeno 1884.

OSJEĆAJTE SE SIGURNIM UZ CROATIA OSIGURANJE

Osjećaj sigurnosti jedna je od osnovnih čovjekovih potreba. Nažalost, postoje nepredvidive okolnosti koje možda ne možete spriječiti. Osiguravatelj sigurno može ublažiti njihove posljedice. Stoga nudi vrste osiguranja koje vama, vašoj obitelji, prijateljima mogu značiti sigurnost u određenoj životnoj situaciji.

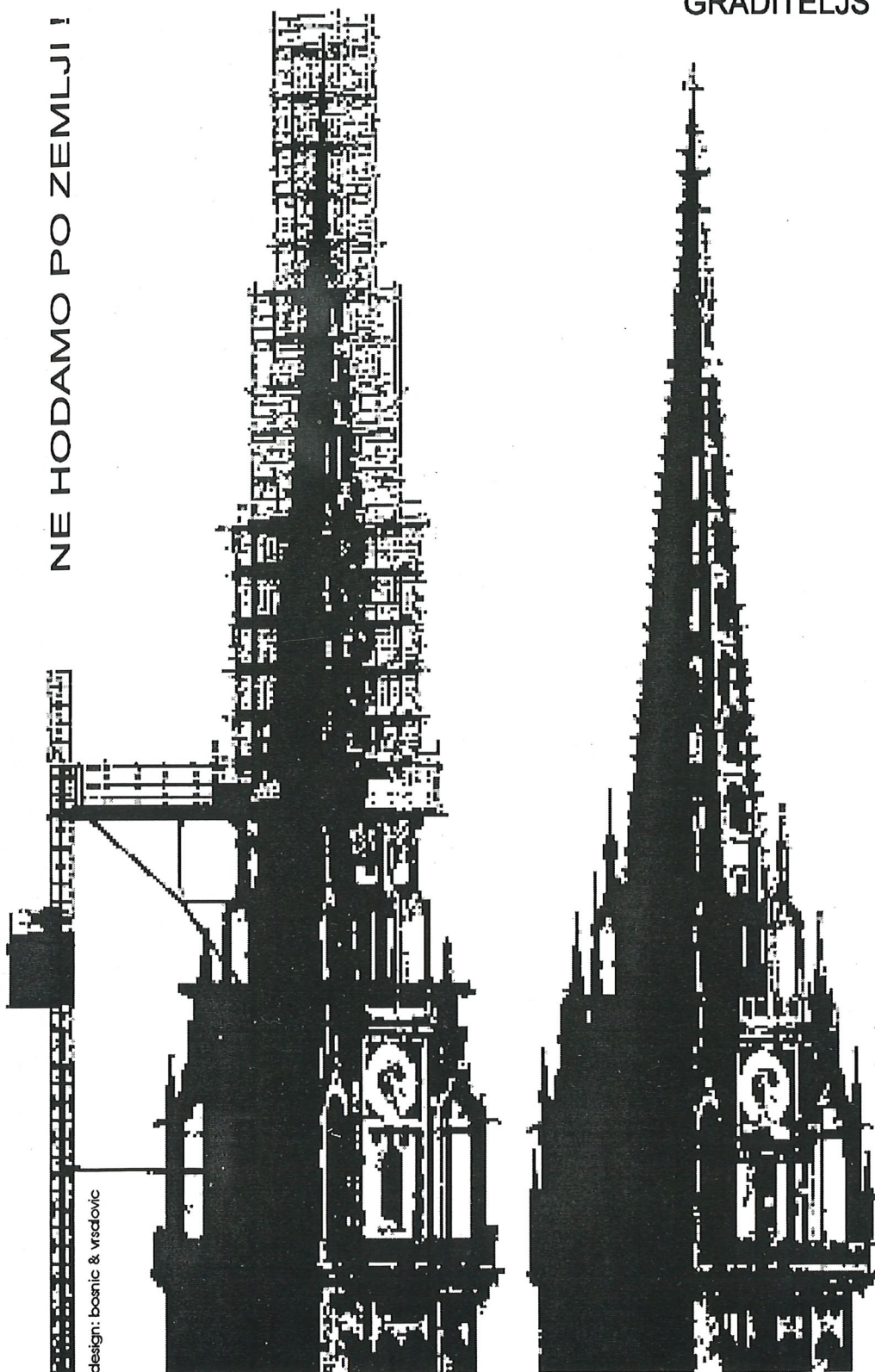
**hrvatske
željeznice**

"PAUK" g. o. CROATIA, 10020 ZAGREB, SIGET 16^B
kanc: ZAGREB, VI PODBREŽJE 26, tel/fax: 385 (0)1 6551-161

PAUK
GRADITELJSTVO

NE HODAMO PO ZEMLJI !

design: boanic & vrsdovic

SKELE / NEDOSTUPNI RADOVI

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

KOLMAX

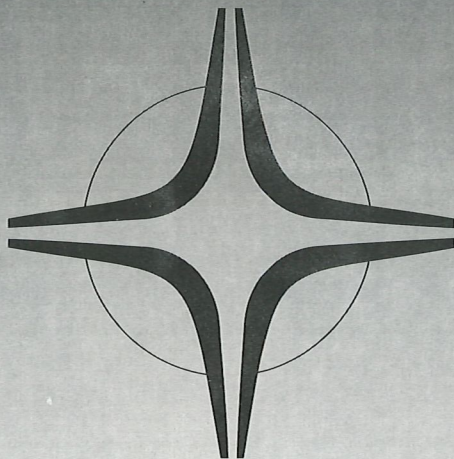
KOLMAX

POUZDAN POSLOVNI PARTNER

POKLONITE SVOJE POVJERENJE

NOVO IME

NASTAVLJA TRADICIJU

KOLMAX

NAKLADNIČKO, GRAFIČKO I TRGOVAČKO d.o.o.

Zagreb, Ulica SR Njemačke 6

Telefon: (01) 66 37 770, Tel/fax: (01) 66 37 770

d.o.o. za informatički
inženjering i projektiranje
Kaptol 26, Zagreb

NOVOOTVORENA TRGOVINA
INFORMATIČKOM OPREMOM

KUPUJTE IZ PRVE RUKE!

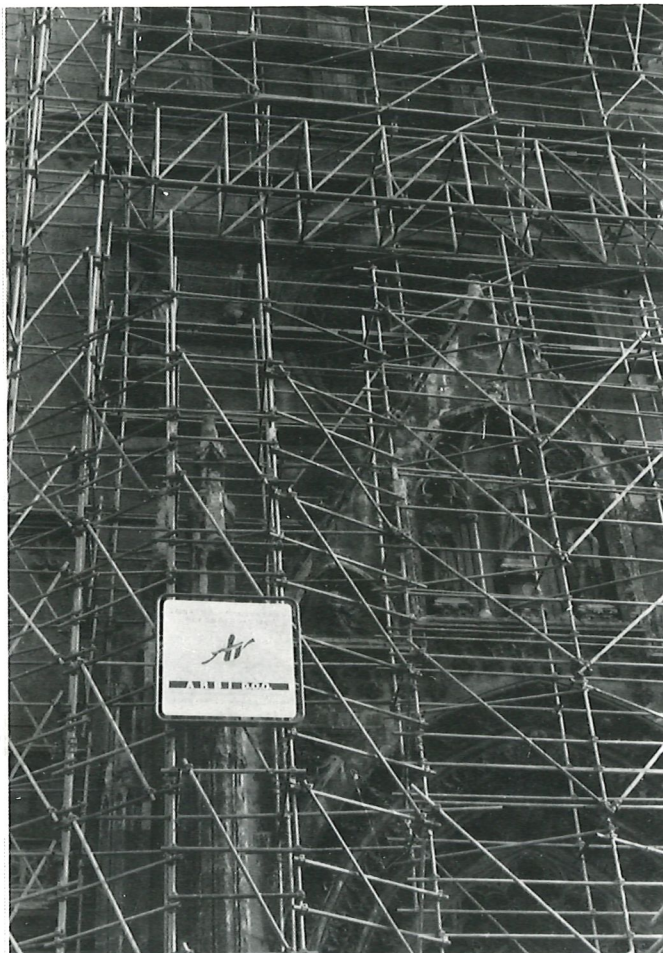
PLAĆANJE ČEKOVIMA
UZ MOGUĆNOST ODGODE

Kaptol 26, Zagreb

tel/fax: (01) 4818 315, 4818 316

ll@zg.tel.hr

HRVATSKI LIJEČNIČKI ZBOR - CROATIAN MEDICAL ASSOCIATION

10000 Zagreb, Šubićeva 9, Croatia

Telephon: +385 1 / 46 55 066; Fax: +385 1 / 45 53 129

Žiro račun: 30105-678-12157 - Bank account: Zagrebačka banka d.d. 30101-620-16-70313-840-3271676

Predsjednik President	Prof. D. Orić	Prvi dopredsjednik 1st Vicepresident	Prof. I. Bakran	Drugi dopredsjednik 2nd Vicepresident	Prim. Viktorija Bradić	Glavni tajnik Secretary General	Dr. H. Šobat	Rizničar Treasurer	Prof. A. Kurjak
--------------------------	---------------	---	-----------------	--	------------------------	------------------------------------	--------------	-----------------------	-----------------

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST

Zagreb, Marulićev trg 14

Telefoni:

(01) 48 11 116 (Komercijala, Kaptol 29a)

(01) 48 28 219 (Uredništvo, Marulićev trg 14)

(01) 48 28 222 (Uredništvo, Marulićev trg 14)

(01) 48 14714 (Knjižara, Kaptol 29)

(01) 48 14 931 (Knjižara, Kaptol 1)

Telefax:

(01) 48 11 118 (Komercijala, Računovodstvo, Kaptol 29a)

(01) 48 28 227 (Uredništvo, Marulićev trg 14)

<http://www.ks.hr>

e-mail: ks@zg.tel.hr

Žiro račun: 30105-603-20220 ZAP HRVATSKE, Zagreb

Devizni račun: 2500-9982800-284337 Privredna banka Zagreb

ZA VAŠU DUHOVNU I TEOLOŠKU KULTURU

TRIDESETČETIRI STALNA NIZA/BIBLIOTEKE

PET STALNIH PERIODIČKIH PUBLIKACIJA

BIBLIJA

TEOLOGIJA I FILOZOFIJA

KRŠĆANSKI KLASICI

CRKVENI DOKUMENTI

KATEHETSKA I PEDAGOŠKA LITERATURA

LITURGIJA

POVIJEST OPĆE I DOMAĆE CRKVE

VELIKE ILUSTRIRANE MONOGRAFIJE

LEKSIKOGRAFIJA I BIBLIOGRAFIJE

DJEČJA KNJIGA I KNJIGA ZA MLADE

OZBILJAN RELIGIOZNI ROMAN

POPULARNO, POUČNO I ZABAVNO ŠTIVO

GLAZBA: CD I KASETE

ČESTITKE

ISSN 1331-5927
UDK 246:27:726

NAŠA KATEDRALA

časopis Odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale

Direktor:

Josip KLARIĆ

Glavni urednik:

Andro MOHOROVIČIĆ

Tehnički urednik:

Branko CRNKOVIĆ

Uređivački kolegij: Damir FORETIĆ, Zorislav HORVAT, Silvije NOVAK, Zrnka OŠTRIĆ,
Ivo PODHORSKY, Zvonimir RUKAVINA

Adresa uredništva:

Kaptol 31, 10000 Zagreb

Tel. 48-14-705 i 48-12-032

Faks. 48-14-721

Žiro račun: 30101-620-16

Poziv na broj: 012101-2320429041

Časopis izlazi povremeno

Naklada: 1000 primjeraka

Sadržaj:

Horvat, Z.: Fijale uza zvonike zagrebačke katedrale.....	3
Maruševski, O.: Maske obnovitelja stolne crkve	9
Plukavec, L. S.: Resturacija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale	11
Pleško, J.: Fotogrametrijsko snimanje katedrale	20
Crnković, B.: Deseta godišnjica rada stručnog i radnog odbora za obnovu zagrebačke katedrale	24
... Darovatelji za obnovu katedrale od broja 3 do izlaska iz tiska broja 4	26

Tisak:

KOLMAX
Zagreb, ul. S. R. Njemačke 6

**Postanite i Vi
našim članom!**

Isplati se!

Jer, kada uočite koja članska prava
i pogodnosti dobivate,
članstvo u HAK-u je zapravo besplatno!

Uvjerite se!

Saznajte koja prava ima član HAK-a.

Što dobijate kupnjom knjižice

AUTO TOURING POMOĆ

U REPUBLICI HRVATSKOJ,

a što kupnjom knjižice

AUTO TOURING POMOĆ U INOZEMSTVU.

Koja članska prava ima OBITELJSKI ČLAN

ili član korisnik tuđeg automobila.

Učlanite se!

Učlanite se u HAK

u AUTOKLUB U VAŠEM GRADU

ili u Hrvatskom autoklubu u Zagrebu, Draškovićeve 25.

**Vaš nacionalni
autoklub**

NOVO
LICE CRKVE

Glas Koncila

KATOLIČKI TJEDNIK GLAS KONCILA

Kaptol 8, 10 000 Zagreb, pp 1011

Uredništvo 01/4814828; uprava 01/4814 836; fax 01/4814832

- nezaobilazan za sve koji izgrađuju suvremenu crkvenu stvarnost
- za sve koji žele poznavati život, djelovanje i stavove suvremene Katoličke Crkve
- prenosi službene stavove vodstva Crkve u Hrvata
- iz evanđeoskih i crkvenopovijesnih nadahnuća osvjetljava i komentira tekuća pitanja crkvenog, nacionalnog i društvenog života.
- otvoren je širokom spektru crkvenopovijesnih mišljenja
- odgovara na aktualna pitanja i izazove
- promiče suvremenu zdravu kršćansku duhovnost i daje duhovne impulse za rast u vjeri, ljubavi i nadi

Glas Koncila - glas za novo tisućljeće!

DJEČJI VJERSKI MJESEČNIK MALI KONCIL - MAK

- ❖ Vjeronaćuna pouka
- ❖ Zabavne provjere znanja
- ❖ Poticaj na činjenje dobra
- ❖ Igra i razbibriga
- ❖ Priče
- ❖ Poster
- ❖ Zanimljivosti
- ❖ Stripovi...

...Djeca ne rastu samo uvis, već i duhom - čitajući Mak!

U izdanju Glasa Koncila stotinjak različitih naslova knjiga i priručnika s područja teologije i pastoralala obogatilo je djelovanje Crkve! Potražite naš katalog izdanja!